

nabat, qui Moysen olim tanta majestate repleverat, ut in ejus faciem respicere plebs Israëlitica non auderet (*Exod. xxx*). Sed priora tempora solum legislatorem tanta gratia coruscantem meruerunt habere, at vero nostra sæcula multos. Non enim nunc ministeriorum formas cœlestium per figuras atque umbras inspiciamus, sed revelata facie gloriam Domini speculamur, in eandem imaginem per sancti Spiritus gratiam transformati. Majoris ergo gloriæ pondus non unum, sed plurimos illustrat, ut deprehendatur in universorum communionem per novitatem Spiritus esse diffusum, quod ante numerosa paucitas propter veteris hominis carnalitate[m] suscipiebat. Videns itaque præfectus admirabili sanctorum vultus majestate coruscare, non divinæ virtutis gratiam veneratur, sed nequitia repletus magos et maleficos criminatur, et propterea illata sibi tormenta vincere, atque diis honorem non exhibere. O miserabilis humanæ cæcitas mentis, quæ de ipsa luce semper obscuratur, et medelam salutis in perniciem vulneris convertit. Hinc est illud Apostoli: *Aliis enim sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam* (*II Cor. ii, 16*). Eadem quippe causa pro varietate diversæ qualitatis, huic salutem, alteri exitium præstat, non quod periculi materies una sit, sed quod dissimilis qui susceperunt conditionis existant. Sic solis radius sanis corporibus conveniens probatur, ægris vero contrarius. Quæ ratio in præsentis facto præbet exemplum, dum tyrannus cœlesti miraculo non informatur ad salutem, sed ad deterioris cumulum provocatur, et inde caliginem coarctat. Im-

pietatis itaque circumfusis umbra, innocentes et pios, sceleratos et impios conclamat, multos fore qui multis magnisque suppliciis puniti, crudeli morte tollantur, ne per eos amplius Christiana religio convalescat, et cultura deorum depereat. Tunc officio suo præcepit, ut vinctis pos tergum manibus, eos abire secum faceret, quoniam inde properabat ut convenienti loco ad terrorem necerentur. Ducti sunt autem ab eo loco quasi septem millium quingentorum passuum spatio, quo cum perventum est, juxta pervium publicum super ripam fluminis Vuindolæ capite cæsi sunt; sicque roseo sanguinis sui cruore perfusi, terræ corpora reddentes, beatas cœlo animas intulerunt. Non longo vero post tempore, persecutione cessante, ad proprium locum digno cum honore psallentium sublatis, magna populorum frequentia deportati sunt. Ubi sepulturæ pia cum veneratione traditi, congesta desuper mole muniuntur, sive propterea ne possint postea moveri, sive propter insigne memoriæ posterioribus sæculis relinquendum, ut quod prior ætas tumulorum titulos fabricando clarissimis viris exhibebat, hoc sanctis martyribus novi sæculi plebs devota præstaret. Nec tamen sine divina dispositione locus ille sanctorum promeruit sepulturam, ut ubi Christi gregem verbi dapibus paverant viventes, ubi pluribus vitæ januam reserarant, ibi quoque post mortem quiescant; ut quos ante doctrina imbuerant, virtutibus informaverant, eos nunc precibus muniant, suffragiis defendant. Passi sunt autem octavo decimo Kalendas Julias.

VITA SANCTI ADALHARDI

CORBEIENSIS ABBATIS

AUCTORE S. PASCHASIO RADBERTO.

(Apud Mabill., Acta SS. ord. S. Baud.

1. Pretium operis est viros quosque doctissimos imitari, qui pio mentis affectu, charorum in Christo funera pietatis opere desseverare, flendo quoque miris [*al.*, multis] eos prosecuti sunt laudibus. Quoniam, sicut beatus Ambrosius in opere super Valentinianum dixit: « Etsi incrementum doloris sit id quod doleas scribere, tamen plerumque in ejus, quem amissum dolemus, commemoratione requiescimus; et dum scribendo mentem in eum dirigimus, intentionemque defigimus, videtur nobis in sermone reviviscere, et totus medullam mentis nostræ influere. » Cæterum posteritatis negotium est ut eorum exempla virtutum litteris commendemus, quatenus et nostrum charitatis debitum proximis persolvamus, et Patrum exempla, quos imitari debeant, fuisse non negemus. Novimus igitur eos non perisse

post mortem, sed beatius inmutatos, ut moriendo ad immortalia summæ felicitatis gaudia pervenirent. Idcirco non omnino penitus obliterandi sunt a memoria, præsertim tales, quorum non desiisse hinc mortis evulsio fuit, sed in melius commutasse. Neque enim fatendum est, juxta quorundam perfidorum insaniam, quod Scriptura inquit: *Exiguum et cum tadio est tempus vitæ nostræ, nec est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit regressus ab inferis* (*Sup. ii, 1*). Neque hoc dicendum, quod ex nihilo nati sumus, et post hæc futuri sumus quasi non fuerimus. Verum igitur est et incunctanter profitendum, Christum resurrexisse a mortuis, et mortem moriendo vicisse, ut similiter omnes, qui in Christo moriuntur, non jam mortui, imo in Christo vivi atque læti inveniantur. Deus enim

vivorum est (*Marc. xii; Luc. xx*), et non morientium, eo quod in illo qui vivit, omnes qui in ipso sunt, vivi inveniuntur. Unde et Scriptura eos dormientes appellare consuevit.

2. Quapropter officiosissimum est, sicut dixi, sanctos imitari viros, videlicet præfatum Ambrosium, et beatum Hieronymum, reliquosque sacros imitabiles viros, qui suis epitaphia charis facundissime condiderunt. Et si non assequi eorum jura facundiae queo, materiam tamen loquendi scias non deesse; quia eum recolare scribendo cupio virum, quem sanctum et admirabilem universus pene prædicat orbis; quem quia vidimus, et usi familiaritatis ejus amore, licet indigni sumus, omnino tacere, quamvis indocti nequimus; ut dum eum oculis videre negamur, saltem mentis officio prosequi mereamur.

3. Sed dum hoc cogitare incipio, duobus valde contrariis afficior intus, mœroris videlicet atque gaudii. Sed contristari Apostolus pro tali negotio vetat; gaudere vero non solum mea, verum omnium nostrorum subita desolatio prohibet: quibus utrisque taxatis [*al.*, taxatus] stipendiis pietatum, gaudere magis, multumque congruere profecto spe præmissionis æternæ de tanto patrono oportet. Itaque per felices eum jam transisse agones, quem procul dubio requiescisse in Christo sine fine beate mansurum, minime dubitatur. Sed quia fletu amoris vincor potius quam desperationis ignavia, mihi parcendum non ambigo; præsertim cum Apostolus non flere prohibeat, nisi tantum ut de dormientibus, tanquam cæteri qui spem non habent, non contristemur (*I Thess. iv*). Ergo longe aliud est cum desperatione contristari, aliud vero dolere et condolere, quod sic peccati causa huc venimus, ut ad modicum vix parum aliquid esse videamur. Unde procul dubio charorum lacrymis abluere sepulturam debitæ pietatis affectio esse debet, non erroris.

4. Qua pietate, licet mentis ingenio segnis, tui recordor, virorum charissime Adalharde pater, senectutis decus, species sanctitatis, forma virtutum; in tantum, inquam, tui recordor, amoris vinculo, ut vix admodum me valeam inter utraque temperare negotia: qui dum video Dominum Jesum Christum, Lazarum quem diligebat flevisse mortuum, et non solum flevisse, verum turbatum fuisse spiritu, nimium flere cogor, tali ac tanto cœli destitutus oraculo. Cæterum ipsa natura docet charorum non oblivisci debere, sed quibus possumus eos commendare ingeniis; ut et dilectio in mente firma teneatur, visione carnis sublata; et amor in mente qui dudum accensus fuerat, dum melius vivat quem diligimus, non moriatur. Unde, mi votorum charissime, tui superspargo more vulgi sepulcri jura floribus, ornare cupiens funus litterarum officii: quatenus tuarum aromata virtutum non tumulto teneantur clausa, sed longe lateque in exemplum futuris fragrent temporibus. Neque enim more quorundam censeo pueros hinc inde super tumulum constituere, qui tuas fingendo laudes debeant decantare, ut instar lugubrium

A carinimum ad fletus et gemitum audientium pectora concitent; sed veritatis jura mihimet torpentis otio ne abdicentur, litterarum fidei commendabo, atque ita tuo refrigeratus alloquio, tui per sæcula memorabor; neque a meo poteris evelli animo, nisi nomen tuum laudesque depromam. Fidelis est mihi conscientia, quod quidquid dixerò a tua minus est laude; ideo persuadere mihi de te talia minime erubescio. Unde tua præsens absentia mihi manens, novos in me generat lacrymarum affectus: ita tamen ut præsentia absens faciat gratulari, quam jam perveneris ad diu promissa gaudia felix.

5. Ne, quæso, lacrymanti dicas: Gratulari de me potius quam flere, charorum filii, debueras; præsertim cum scias me evasisse mundi ludibria, et pervenisse ad fontem æternæ vitæ; qui si me diligeres, gauderes utique et congrauderes, quia jam fruor immortalitatis stola, et satior intuendo majestatis gloriam. Scio, mi Pater, scio, inquam, quia exutus carnis indumentis, cœlesti jam frueris visione; sed vincor itaque pio perfusus amore, præsentem tuam flere absentiam, quo mihi triste videtur omne quod intueor, dum te suspirans abesse sentio. Et ut verbis Fortunati utar:

Qualiter agnus amans genitricis ab ubere pulvis
Tristis et herbosis anxius errat agris:
Nunc fugit ad campos, feriens balatibus auras;
Nunc redit ad caulas, nec sine matre placeat.

Sic me de tuis, Pater, absentem suggero verbis; dies, inquam, obitus tui mihi utinam non luxisset, quia nec poterat pejor esse mihi exiguo, neque sævior ulla tuis omnibus illuscescere; quo quid agam quidve faciam perpendo, sub mœrore amarus non invenio, prohibente, ut dixi, Apostolo, multum flere volens non audeo; gaudere vero, quamvis invitus, tuæ claritatis gloria persuadeor; jam enim tibi hiems, mi Pater, abiit, et recessit imber. Ergo venerunt nuptiæ Agni, inter delicias paradisi frueris, vox tua sonuit jam in auribus meis, et audita est vox turturis, ita dicens: Sicut audivimus, filii, sic vidimus in civitate Domini. Audivimus quidem gloriosa, sed cernimus potiora, in civitate Domini virtutum. Virtutum ergo, et non vitiorum, quia Deus fundavit eam in æternum fundamento perpetuitatis. Intellego quidem plane talia te canentem, sed suspiro dolens, et gemo anxius, longe interdum a tuo sejunctus consortio: et quod serius est, orbis te virtutis virum prædicat, nec contingimus, nec videmus

6. Novi igitur quod neque has velis accipere laudes, qui tuas jam in cœlo scriptas procul dubio tenes. Ibi tuum prorsus feceras horreum, ibique tuum semper erat mentis habitaculum. Unde quamvis mihi exigam quod impendo, tibi exinde gratulor, quia frueris quod amasti: mihi doleo, quem depulsum a lacte velocius amisisti; jucundor tui causa, sed mei plango; tuis itaque gaudiis superatus, tandem gratias Deo agere non recuso. Ago quidem gratias, quod talem te habuimus; vincor vero affectu, quia prius te caruimus, quam comites paradisos tuo asciveris

consortio. Propter quod obsecro, mi Pater, prospicias per cancellos, per fenestras quoque Domino concedente voti intuearis filios. Novi igitur quia fueris charitate præditus, quæve fide firmus, qualique spe diu velut anchora Domino religatus; certissimum idcirco teneo, quod triplex iste tuus funiculus difficile, imo nunquam resolvitur. Miraris non modo sub pedibus nubes ac sidera, sed etiam altam planitiem cœli, niveo candidatus habitu; ideo precor ne differas misereri humilium, quos dudum ad talia provocabas in certaminis campo. Fortis, mi Pater, fuit ut mors dilectio tua: ideo nullo victus es hoste, nullo superatus agone. Vicisti oblectamenta mundi fortiter; et ideo coronaris, credimus, gloria triumphantis indubitanter. Venite, filiæ Jerusalem, et videte diadema quo coronatus est senex noster solemnitate æterna! quibus ille inauratus est indumentis! perpendite quomodo adhuc juvenis malignum vicerit hostem, quomodo puer mundum pedibus olim calcaverit!

VITÆ EXORDIUM.

Adelhardus Caroli propinquus sui illicito conjugio commovetur.

7. Qui cum esset regali prosapia ^a, Pippini magni regis nepos, Caroli consobrinus Augusti, inter palatii tirocinia omni mundi prudentia eruditus, una cum terrarum principe magistris adhibitus; elegit magis justitiæ fore et veritatis amicus quam in illicita consentire, etiam multis oblectatus blanditiis. Unde factum est, cum idem imperator Carolus desideratam Desiderii regis Italorum filiam ^b repudiaret, quam sibi dudum etiam quorundam Francorum juramentis petierat in conjugium; ut nullo negotio beatus senex persuaderi posset, dum esset adhuc tiro palatii, ut, ei quam vivente illa rex acceperat, aliquo communicaret servitutis obsequio; sed culpabat modis omnibus tale connubium, et gemebat puer beatæ indolis, quod et nonnulli Francorum eo essent perjuri, atque rex illicito uteretur thoro, propria, sine aliquo crimine, repulsa uxore. Quo nimio zelo succensus elegit plus sæculum relinquere, adhuc puer, quam talibus admisceri negotiis, ut propinquo quem contraire prohibendo non posset, non se consentire fugiendo monstraret. Nec minus igitur Joanne pro justitia mori paratus fuisse creditur, qui pari adnisi illicitam reprehendebat regis audaciam, et spernebat hujusmodi nuptias; nec considerans propinquitatis jura, ut carni assensum præberet sed

Bernardi scilicet filius, ut ait Radbertus infra num. 61. Lege observationes Vitæ præmissas.

^b Huc spectant verba monachi sancti Gallensis in lib. II de Vita Caroli Magni cap. 26. Carolum scilicet post mortem Pippini patris, cum iterato Longobardi Romanos sollicitarent, in Italiam profectum eos in deditionem accepisse, et in firmitatis gratiam filiam Desiderii Longobardorum principis (Ermengardem vocant) duxisse uxorem; quam non multo post, quia clinica esset et ad propagandam prolem inhabilis, iudicio sanctissimorum sacerdotum reliquerit. Et tamen Carolus et Carolomannus superstitie patre conjuges

A leges Christi, quas violare non ferens sibi in animo præponebat. Unde et voluit magis cum Christo mente ingenuus crucis ignominiam ferre, ut fortia quæque confunderet, quam si etiam adoptaretur in regnum, ut esset regis filius.

Corbeix ætate vicennis fit monachus.

8. Despiciens itaque Pharaonis regni divitias, pervenit tandem ut monachus, velut Moyses in eremo, Dei frueretur alloquiis. Neque enim adhuc sæculo ita calceatus, poterat cœleste visum in monte videre; sed exutus his omnibus et sanctificatus, Dei agente gratia, discipulus factus est Salvatoris. Lege-
rat ergo: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (Luc. XIV, 33).
B Neque igitur ignorabat quod facilius sit camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum cœlorum intrare (Matth. XIX); et ideo deposuit aselli onera, ut facilius arctam atque strictam viam mandatorum Dei curreret. Quibus depositis, Corbeix, imo Christi ibidem expetiit fontem, velut cervus ille Davidicus (Psal. XLII). Quo cum parum fuisset immoratus, subito humilitatis discipulus factus est magister virtutum; et qui pridie pedisequus videbatur, aliorum inventus est dux et prævius suorum in Christo commilitonum. Elegeras enim, bone Jesu, tibi tironem et puerum; non quidem ille te, sed tu illum elegeras et præelegeras, tua præventum misericordia. Elegisti eum ferme cum viginti esset annorum, quando infelix nimium ætas humana fragilis et valde proclivis est ad peccandum; tunc quando omnes tirones tui, cum exirent de terra Ægypti, a viginti annis et supra in libro vitæ te conscripti sunt præmonente (Num. I); necnon et cum rursus a Josue recensentur omnes hac ætate, et deinceps qui possunt ad bella procedere (Jos. VIII), in cœleste collegium supputantur, hi tantum in castris Domini figunt tentoria, hi soli procedunt ad bella. Sane quia mirum ad modum est tunc vincere, cum oblectatur variis blandimentis; triumphare, multis cum impellitur argumentis. Viginti etenim fiunt quinque quater ducti, aut quatuor quinquies supputati; quibus ita collectis, constat eos tantum ad bella fore promptissimos, qui Veteris ac Novi Testamenti ætate senerint, et ejus sapientia fuerint educati. Horum igitur virtus est ad bellandum aptissima, et ut se vincant primum monenda; præsertim cum tunc hostis, quantum in carne est, majoribus utitur decipiendi ingeniis.

ex Francorum genere duxerant, quas repudiare, et earum loco filias Desiderii accipere volebant, ut patet ex epistola Stephani pape ad eos scripta, quæ est ordine 45 in codice Carolino, et Carolomannus biennio post patrem mortuus, jam liberos ex filia Desiderii susceperat. Ex quo verisimile efficitur ambos fratres statim a morte patris, tametsi jam conjugatos, de novis nuptiis cogitasse, et contra Stephani interdictum Desiderii filias obtinisse: ac porro Carolum, rejecta etiam Desiderii filia, Hildegardem superduxisse, repugnante Adalhardo.

Hortulanus constituitur.

9. Tunc ergo tuus, Christe, ætate puer, mente ingenuus, prostravit mundi illecebras : tunc deposuit arma Saul regis, ut te solo lapide, quem gestabat in pectore, prosterneretur [*al.*, prostraretur] ingens animarum delusor. Te denique elegit secum in præcordiis ferre : te auctore contra spiritalia nequitæ in cœlestibus dimicare (*Eph.* vi). Quid plura? ita certaminis campum ingressus, pervenit ad cœnobium^a : ubi annuo pulsans voto, tandem introivit portas justitiæ, per quas soli justi ingrediuntur. Deinde pervenit ad portam virtute mactus, quæ sola suos quosque ducit ad vitam. Ingressus namque est arctam et strictam viam, quæ paucorum est (*Math.* vii), ut dilatato animo viam mandatorum Dei cerneret sagacissimæ artis ingenio : atque cum jam diu ita totus efflourisset inter monasticam disciplinam, ut magis inesse cœlestibus quam terrenis crederetur; nescio quo ducti patres affectu, quasi ex jussu regio, hortulanum eum constituunt. Qui gaudens ut bonus athleta Christi, ac si inter paradisi delicias, ita obediens lætabatur animo. Sciebat namque Dominum in hujusce sepultum fuisse spelæo, ibique Mariæ ut hortulanum apparuisse (*Joan.* xx). Sciebat eodem in loco eum resurrexisse, etiam inibi visiones angelicas apparuisse. Unde profecto thesaurum effodiens in hortis animi multiplici corpus aromate ungebatur Jesu.

Animo excolendo operam dat.

Quid tunc, putas, dicebat, tali astipulatus officio? Ni fallor, dicebat, (si non voce, mentis tamen affectu) dicebat, inquam : Veniat dilectus meus in hortum suum virtute consitum, et comedat fructus pomorum suorum (*Cant.* v). Erant igitur illi in animo diversa virtutum olera; et idcirco dixisse non ambigitur, ut comedat fructus pomorum suorum : suorum, inquam, quia non sibi, sed Domini applaudebat gratiæ, si quid boni mente gestaret. Alii labores agrorum super excolant quam virtutes animi obedientiæ causa defensi : iste talia non omittens hortum deliciarum animam suam Domino consecraverat. Fecerat enim quod ab eo sibi dictum meminerat : *Pone me sicut signaculum erga cor tuum* (*Cant.* viii, 6) : quo præsidio vallatus secum in animo Domini magis delectabatur colloquio, quam rerum negotiis temporalium. Descenderat enim profecto dilectus ejus Christus hortum animi illius invisere : descenderat utique ad areolam aromatis, et in eo virtutum delicias pascebat : hortus autem deliciarum eo vocatus est paradisi, quod intelligitur mens hominis, quia Eden *hortus deliciarum* interpretatur; unde et quidam florentem eum dixerunt. Descenderat ergo in eo Christus, ut lilia colligeret ca-

^a Adalhardus in Corbeienſe monaſterium admiſſus a Mordramno dicitur in fuſiori Gallia Chriſtiana. Malim ab Addone ejus deceſſore, is qui Corbeiam regebat Caroli Magni anno primo regni, ut conſtat ex regio diplomate Addoni conſeſſo. Addonem præ-

Astitatis, et videret si jam mala Punica germinassent.

Eloquii suavitate nitet.

10. Est autem boni viri animus, ut dixi, hortus plenus deliciarum virtutibus, atque ita alter denique paradisi. Metitur [*al.*, messitur] ibi myrrha, membrorum scilicet mortificatio, cum virtutum aromatis; colligitur rosa martyrii sanguine rubricata; nitent poma convallium, cœlestibus disciplinis irrorata; germinant mala Punica propter odora menta bonorum actuum : absque eo si quid intrinsecus latet Dei flagrans pius ardor amoris. Inde est, frater, si velis advertere, quod noster senex totus amabilis et suavis erat : inde quod aptus omni eloquio puritatis. Nonne tibi videtur mel et lac ex ejus lingua manasse, qui ita se suo influebat eloquio, ut nonnunquam aliquos ac si ebrios redderet sanctitate; omnes vero sibi connexos præ dulcore nimio faciens? et quid aliud erant ejus labia, quam favus distillans? et ut altius dicam, quid aliud quam organum sancti Spiritus? alioquin humana non potuisset apprehendere sapientia quæ loquebatur : plena denique sanctitatis munere verba cœlesti manabat [*al.*, manabant] oraculo.

Suorum congressus fugit et Casinum se recipit.

11. Qui cum idem ita longe diuque a sancto ageretur Spiritu, recordatus præcepti Abraham fuisse dicitur, ubi inquit Scriptura : *Exi de terra et de cognatione tua, et de domo patris tui, ac veni in terram quam monstravero tibi* (*Gen.* xii, 1). Qui cum secum talia contulisset, cœpit intra se meditari et dicere, quod nondum hoc præcepti genus opere complevisset : qui si mente reliquerat nativitatis solum, reputabat quod adhuc corpore interesset, et si juxta Evangelii præceptum (*Marc.* x), patrem aut matrem aut cognatos jam reliquerat, ut Deo dignus haberetur discipulus, adhuc etiam amplius molestabatur : quia, licet pro dignitatis genere, sæpius tamen eum invisendo propinqui et noti frequentarent, quam quieti viri animus poposcisset. Quo factum est, ut illico alter Elias fuga laboraretur, non Jezabel, sed carnis fugiens voluptatem. Quærebat enim severus Christi miles effugere, ut sese fugiendo plenius inveniret : atque ita qui dudum fuerat multis fulcitus blandimentorum obsequiis, factus est hospes peregrinationis : non habens cum Christo (quod e regium habendi genus est) saltem ubi caput reclinet. Itaque sic se fugiens ut se inveniret, pervenit secum in fortitudine verbi usque ad montem Casinum, nolens patriæ cognoscere curas, neque prædicari de se vento jactantiæ laudes. Cogitabat autem solum se velle tantum percepisse, necdum divinum a vitis, quousque moraretur infra patriæ fines. Et

cesserat Leodgarius seu Leudgarinus Leudharinusve, qui anno 865 synodo Atiniacensi subscripsisse reperitur in Labbeana editione Conciliorum. Hic est Leucharius abbas, qui scribere jussit Commentarios sancti Ambrosii in Lucani.

ne rursus novis diaboli retibus ligaretur, exivit ultra ac vadens si quomodo posset relatu veritatis edicere : *Viro autem jam non ego, virit vero in me Christus* (Gal. ii, 20).

Ab anachoreta detegitur

12. At ubi ita conscius venit Casinum, quo totius fons religionis et origo putabatur; susceptus quidem a Patre ^a monasterii : sed Dei disponente iudicio ibi eum paupulum sicut immorari. Fertur namque quod illico quidam ei anachoreta in spiri u Dei prædiceret quinam et unde esset, et ob quam causam eo usque advenisset : ac deinde post modicum prædicit adventuros regis nuntios, qui eum repeterent, suoque in loco restituerent. Quod ille audiens turbabatur plurimum quod votis prospera non succederent : qui assumens illico abbatem loci illius, retulit ei sua quæque, rogans atque obsecrans, si quo modo posset effugeret, clementer annueret, quo nomen illius ultra etiam nec a longe audiretur

Reducitur in Galliam.

13. Sed præoccupavit Deus mox eorum consilia : et dum moras faciunt evolvendi, continuo præoccupatur nuntiis, qui tenentes eum reduxerunt in patriam. Quid putas? quam amarus erat animus, quam mæstus, quia ad patriæ fines et dulcia proprii soli arva invitus rediret! Audiant igitur huiusmodi virum nostri concives monachi qui lenti requiescunt umbrarum delibuti foligine : audiant qui post se sæcularium greges trahunt : audiant, inquam, quod non satis tutum sit suorum se deliniri parentum afflictibus. Christus ergo matrem nescit et ignorat fratres, ut veram nobis mentis ostendat fraternitatem : *Si quis, inquit, fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror et mater est* (Matth. xii, 50). Deinde revocat discipulum ab officio funeris ne patrem liceat sepelire debito carnis jure : *Sine, inquit, mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me* (Matth. viii, 22). Hoc igitur totum noverat pius senex nosse : et ideo fugere festinabat e medio civium suorum. Recordabatur namque quod Jesus non sit signa operatus in patria : neque propheta sit sine honore, nisi in proprio solo (Matth. xiii). Hic autem honore mundi exspoliatus idcirco festinabat exire charorum vinculis, ut vere posset sibi mentis honorem asciscere, atque (ut altius dicam) angelicam in terris degere vitam. Videbatur non satis pauper posse fieri in medio parentum suorum, qui regni pollebant honore, et divitiarum copiis renitebant, et ideo disruptis vinculis clari nominis, voluit pauper fieri sine ambitione, quondam locuples. Sed sui contemptor eximius paupertate sit ornatior, fuga clarior, vilitate humilitatis sublimior : et ut beati Hieronymi verbis (*Epist. 2 ad Nepot.*)

^a Nimirum a Potone, ut fallor, qui ab anno fere 771 in annos sex Casino præfuit, Theodemarum sortitus successorem. In libello de Translatione sancti Viti Adalhardus alter cum Adalhardo nostro Casinum secessisse dicitur. Quod cur mihi suspexitum

utur, sint nonnulli ditiores monachi, quam fuerint seculares : possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete et fallace diabolo non haberant : ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos. Adalhardus vero noster, mundi omnia calcans, vicit in schemate, et cuncta quæ mundi sunt sub pedibus attrivit.

Abbas eligitur. Augustini imitatore se exhibet

14. Et dum ita quietus jam victor celsa sederet in mentis arce, dispensante Dei providentia, rursus ei novus constituitur pugnandi ordo. Agitur namque non longe postquam redierat, proprio consentiente monasterii patre ^b, ut nec multum longe dispar, id est alter Augustinus vivente prædecessore successor eligatur : nisi quod ille episcopus fuerit, iste vero abbatibus loco subrogatus sit ; utriusque tamen perfecti Dei dispensatores inveniuntur. Erat autem idem beatus præfati patris Augustini velut pedisequus operum clarissimus imitator ; satis acutus ingenio, voluntate promptus, eloquentia dives, dulcissimus affatu, auditorem tanto afficiens fructu, ut linguam ejus vix aliud quam calamum sancti Spiritus credere potuisses. Prædicationis ejus officium lacrymæ commendabant, et cordis duritiam gemitus mollebat. Fluebat itaque lacrymarum ab eo serotinus imber, quatenus mentes uberius semen fructificandi caperent, et cor audientium huiusmodi sensu charitatis amore mulceret.

Eximiarum Adalhardi virtutum encomia.

15. Vox ejus plena viroris gratia et omni constantia fortior videbatur : ipse vero vultu corporeo nitens, plenus pinguedine sancti Spiritus credebatur. Erat autem juxta illud Horatii (*lib. ii Serm., sat. 7*) quod magnis laudibus prædicatur,

Fortis, et in seipso totus teres atque rotundas.

Fortis siquidem fide, constantia et virtute solidus, intantum ut nil trepidans nihilque dubitans videretur, etiamsi totus terrore infractus orbis laboretur. Verumtamen si aliqua terroris procella impulsus esset, aliquando spe superabat, aliquando vero ratione vincebat : timor autem mundialis eum nusquam potuit subrigendo transverberare. Teres autem et rotundus ideo in seipso, imo in Deo fuisse dicitur, quia non solum sibi virtutibus ac moribus aptabatur, verum etiam omnibus congruus erat et amore dignissimus ; intantum ut omnia omnibus esset et pene cunctis lucriferet. Erat siquidem carne nobilis, sed nobilior moribus : plenus Dei sapientia, sed opere non vacuus : pulchra facie, sed fide ac sanctitate pulchrior : dives progenie, sed ditior almitate, quia propago erat natus de propagine cæli.

sit, exponam eo loco.

^b Is erat Mordramnus abbas cujus obitus xiii Kal. Julii reponitur in vetusto Indice abbatum Corbeiensium.

De prudentia, et justitia ejus in Italiae administratione. A

Lothario Augusto scribit.

16. Totus igitur novo homine indutus erat, et quantum hic mortalibus fas est, in intimo Domino recreatus. Equitatus ejus erat quadriga virtutum : rotæ vero quadrigæ illius, prudentia, justitia, fortitudo, et temperantia. Porro prudentia tanta illi iuerat ut fons consilii ex ejus animo manare videretur. Cernebat enim simul præterita, præsentia et futura : ut de singulis prævideret quid agendum, quidve sequendum Dei consilio monstraretur. Justitiam vero quantum sectatus sit testis est Francia et omnia regna terrarum consultu sibi submissa : maxime tamen Italia, quæ sibi commissa fuerat, ut regnum et ejus regem Pippinum * juniorem ad statum reipublicæ et ad religionis cultum utiliter, juste B atque discrete honestius informaret : ubi tantam promeruit laudem, ut a quibusdam, ita ut fertur, non homo, sed pro virtutis amore angelus prædicaretur. Fatentur enim quod nunquam in judicio alicujus personam inspexerit : neque juxta proverbium vulgi, aureo pugno sit murus ejus animi fractus. Solus, ut aiunt, potuit illæsus fluvium transire Acherontis avari, et sine discrimine cæcitatibus ex Alpibus remeare per annos. Ante quem tremebat in promptu superborum altitudo, gloriabatur humilitas mansuetorum : deposuit enim illico in ingressu omnem inde tyrannicam potestatem, qui velut prædones iniqui in populo ferebant : tantoque audentius quantum liciti auxiliabantur domini jure. Unde et omnem C terram pessima potestate vastabant. Primum ergo his pacem reddidit ; deinde sua cuique pius arbiter jura restituit. Ergo tanta ierat ei sapientiæ virtus, ut pro virga censoris judicis uteretur verbo, neque moram faciens sua cuique quæ justa fuerant designando. Fecit igitur ut suum quique adimplerent officium, et nulli jus usurparent alienum. Erat autem thesaurarius pauperum, viduarum patrimonium, pater vero orphanorum, mœrentium consolator, brachium infirmorum, et forte superbientium flagrum. Verumtamen omnes de supercilio mentis artificioso deponebat ingenio, et nullum penitus frangebat, nisi quem conspiceret irrevocabilem esse.

A Leone papa III laudatur.

17. Atque ita virtute validus mitis et mansuetus D Romanorum pervenit ad fines, ubi a domno Leone tunc temporis apostolico, tanto familiaritatis officio est susceptus, ut neminem constiterit Francorum antea suscepisse. Unde nostrorum quidam narrant sibi jocosum dixisse animo : « France, inquit, sciendo scias, quia si te aliud invenero quam te credo, non ultra necesse est Francorum aliquem huc venire cui credere debeam. » Quo profecto patet quantum pondus habuerit idem vir, cujus evasatio fidei Francorum genus omne probaverit non credendum, cuiusve firmitatis fuerit.

* Pippinus ab Adriano papa baptizatus, et Langobardorum seu Italiae rex coronatus est anno 781, estante Eginhardo : mortuus anno 810 successorem

18. Sed quantus sit plurimum produunt opera promissionis impleta : et testantur litteræ quas de hac quæ inter homines est tenenda fines, Lothario imperatori nuper direxit, inter reliqua ita dicens : « Quid putas, inquit, o princeps, si fides sæpe inter cruores et sævientium arma, etiam inter paganos tantum valuit, ut quisque se committeret alterius fidei sacramentis : quantum valere debeat fœdus Christiani in veritate promissum? non te decipiat aliquis, obsecro, inquit, imperator, quia fides cum contra aliquem violatur, non homo, sed Deus testis et veritas mea contemnitur. » Talibus dictis procul dubio liquet, quod facilius fuerit ferri violari vincula, quam hujus viri fidei contaminari promissa : præsertim cum in ejus pectore nil toto nisi fons veritatis et mira simplicitas radiabat. Quem si diligenter inspiceres, erat in eo animus sigillo Christi impressus : ideo in nullo penitus corrumpi poterat.

Aliorum virtutes æmulatur Adalhardus.

19. Animus vero ejus erat velut hortus paradisi, fidei muro conclusus, universarum consitus virtutum generibus. Hujus viri imitabatur humilitatem, istius lenitatem : sequebatur autem alterius parcimoniam victum et mediocrem vestimentorum habitum. Illius quoque habebat patientiam, hujus vero mansuetudinem. Cum frequenti autem suspirio tale mihi verbum pietatis ore dicebat : Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum ac tementem sermones meos? (*Isa. LXVI, 2.*) Tu nosti, bone Jesu, ut quid talia sibi sedulo replicabat mentis affectu. Habebat enim sibi distincte et apposite ad persuadendam hominis sanctitatem : universa tua præcepta sibi animo commissa tenebat, et inde conferebat secum, habens tuorum dicta mandatorum suos ante oculos : atque ita omnium sanctorum vitas uno mentis intuitu considerabat, quorum sedulo ruminabat virtutum exempla, ut ex his omnibus unum colligeret virum perfectum Deo plenum, et religionis officio decoratum.

Similitudo ex Tullio.

20. Scribit namque Tullius, rex eloquentiæ Latinæ, in libro secundo de inventione rhetoriciæ artis, quo tempore Crotonienses florere opibus, atque ita cum beati numerarentur, et templum religionis suæ picturis egregie læcupletare vellent, vocasse Zeuxim quemdam, qui omnium pictorum ingeniis videbatur excellere : quem magno pretio conductum adhibuerunt, ut sibi pingeret cujusdam Helenæ imaginem sæculis opus mirabile permansurum. Qui illico quæsit ab eis quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim deduxerunt hominem in palæstram, atque ei pueros ostenderunt multos magna præditos dignitate : deinde honestissimas ex gymnico certahabuit Bernhardum filium, sub quo etiam Adalhardus Italiam administrasse fertur in libello de Translatione sancti Viti, infra.

mine victorias domum cum laude maxima retulerant. Cum puerorum igitur formas et corpora magno hic opere miraretur : Horum, inquiunt illi, sorores sunt apud nos virgines, quæ quanta sint dignitate, potes ex his suspicari. Et ille : Præbete illas mihi, quæso, ut ex his dum pingo formosissima quæque, transferam super unius imaginem rei quam petere censistis. Quod illi obtemperantes, pictor quinque delegit, quarum formam suo probavit iudicio pulchritudinis esse. Neque enim putavit omnia quæ quæreret ad venustatem uno se in corpore reperire posse, eo quod nihil simplici in genere omnibus ex partibus perfectum natura expolivit, tanquam cæteris non sit habitura quid largiatur, si uni cuncta concesserit.

Ob magnam quam habuit virtutum emulationem Adalhardus Antonii et Augustini cognomine gaudet.

21. Ita si quidem et senex noster ingrediens palæstram hujus vitæ, postquam ablatus est baptismi fonte, post abrenuntiationem sæculi; quo puro mentis intuitu conspexit diversos ad diversa tendentes? Alios quidem vidit sudare ad mundi honores et præsentis vitæ gaudia, alios vero ad luxum et libidinem carnis; nonnullos autem sectari justitiam, necnon et aliquos futuram respicere vitam. Elegit tamen ex omnibus quos potuit intelligere quinque virgines, quæ pio charitatis oleo suas indesinenter ornant lampadas, et parant exire obviam sponso et sponsæ; et has imitatus est vigilantem animo, ne forte fur nocte veniens dormientem subriperet. Audivit etiam ex gymnico carmine sanctorum quam dignas honore victorias, atque ex his omnibus unam in se Christi reformavit imaginem. Illic in uno videlicet Deo et homine Christo Jesu omnia quæ sunt venustatis et decoris æternæ vitæ ultra quam intelligi possit adinvenit: sed perfectum quod in omnibus Ecclesiæ partibus natura prohibuit, gratia concessit, ut sit Deus omnia in omnibus. Hæc ex omnibus per omnia satagebat, ut jam Christum in omnibus inveniret. Ob hoc autem ab aliquibus, ut epistolæ magistri Albini a ferunt, Antonius vocabatur; a nonnullis vero, ut supra dictum est, Aurelius Augustinus: agebat namque istud Gregorii, aliud vero beati Silvestri.

Ejus in egenos liberalitas.

22. Testis est mihi conscientia mea quod sæpe mirabar, cur tantum mutuo vellet accipere, ut indigentibus vel suorum erogaret usibus, donec vitam beati Silvestri inspexi, cujus in hoc imitabatur exemplum, ut semper magis mutuando pauper quam dives inveniretur. Dicebat namque sibi sæpe cohærentibus: « Vis nosse, o, inquam, tu, utrum avarus

^a Exstat Alcuini epistola 107 ad Antonium scripta, quæ hoc loco sine dubio a Paschasio designatur: qua hortatur Adalhardum, ut Homeri seu Angilberti salutem procuret, *Volens, inquit, per te fieri, quod per me non posse fieri agnovi.* In hac epistola meminit Alcuinus alterius epistolæ ab se ad Anto-

A largusne videaris? scias prorsus quod si timueris quis magis te dedisse quam oportuerit, avarus convinceris; quod si minus quam debueras, largitatis est utique signum. Et ideo te, filii, moneo ut magis si neglexeris, in hoc reus appareas, ut de nostro plus ceuseas tribuere, quam minus aliquid erogare. »

Sua liberaliter erogans sæpius eget.

23. Novit altissima virtus, quod frequentius in tantum liberaliter tribuebat, ut ipse pauper ac sibi simul viderentur egere. Sed tunc lætus, tunc gaudens exultabat in Domino. Aiebat namque: Utinam vel in modico paupertate Christi participaremur! sed nunquam ei visum est aliquando ad hoc potuisse pervenire negotium, eo quod Christus magis in eo pusillanimes animaret assidue, ut sua liberaliter discerent erogare; et de Dei largitate præsumere; præoccupabat enim eum divina clementia ministrando. Unde cum quodam die omne pulmentum casei de monasterio hospitibus ex integro expendisset, ita ut nihil fratribus reservaret, contigit ut quidam cum esset cellerarius, quasi voce minaci quodam mentis affectu diceret: « Miror, ait Pater, quid tua velit ingentis rei expensio. En nihil residui permittis esse fratribus, quo vesci libeat. Tum ille, ut erat suavis eloquio, arridens: Dominus dabit, inquit. Et ille: Tu semper, inquit, ita polliceris; sed non sic extemplo dabitur, quod tu indifferenter effundis. Iuterim autem dum hæc aguntur, ecce duo adsunt plaustra pro foribus, unum nescio quid ferens piscium, et aliud plenum caseis. Quod beatus Pater audiens, lætus pro fratre, jussit eum adesse continuo. Ecce frater, inquit, et quod timebas argueris, ecce imprudens convincitur ignavia. Tum ille, ut erat simplex animo, videns se argui beneficiis, Da, mi Pater, inquit deinceps, da quantum volueris. Jam enim non dicam ulterius: Non dabit Dominus; sed dicam prorsus, quia dabitur quantum volueris. »

Exemplo Adalhardi auctor duos corde sugillat.

24. Neque igitur tantus vir prudenti affectu poterat ignorare, quid, cui et quantum daret. Hoc solum vitii, si libeat; deputetur quod aiebat, dicebat enim ita: « Si ad dandum mihi ita exiguum fuerit, D ut non habeam quod duobus impertiam indigentibus, quo solum eorum aliquis adjumentum capiat; bonum mihi videtur, cui jure magis competit ut ei totum tribuam, quam utrisque nil pene impertiam, aut eos ex toto vacuos relinquam. » Unde uni impendebat utrumque benevolentiam munus, alteri pietatis affectum. Videte, duricordes, videte viscera pietatis. Ecce hic, licet non posset largiri omnibus, tamen omnium doloribus et penuriis atque casibus variis nium scriptæ, quæ non exstat. Sunt qui Adalhardum *Arsenii et Jeremiæ* nominibus a Paschasio designari existiment initio libri de Corpore et Sanguine Domini. At Walam significari demonstrabo ad annum 825, quo Walæ Vita referenda est.

compassionis affectu, quasi propriis afflicta-

Lacrymis deditus erat Adalhardus.

25. Vere tantus ac talis erat, ut de se quippe relatu veritatis potuisset asserere: *Vulneratus charitate ego sum*; qui nisi vulneratus esset a charitate, omnium casus continuis lamentis ut proprios non lugeret. Flebat autem diebus singulis, si non amplius, semel in die aut secundo, mane videlicet et vesperi. Ignis ergo erat iste in eo perpetuus non deficiens ex altari animi; sed jugiter tali ardebat voto. Ibi enim flebat suave holocaustum Domino; ibi victimæ mactabantur, præcipue in noctis medio; erat enim pervigil in orationibus. Omnem carnis adipem et concupiscentiarum illecebras tunc cremabat flammiarum incendio; et omnia intrinsecus vitalia caputque cum pedibus, id est initium vitæ ac finem Domini in sacrificium adolebat. Lavabat enim quæque lacrymis primum, ut deinceps omnia Domino mundius cremarentur. Fateor plane nunquam me invenisse virum, cui fons lacrymarum tantus inesset tantusque gemitus. Putares enim intrinsecus omnia fletibus resoluta profundis suspiriis pectus dirumpere. Videbantur in eo ac si tonitrua resonare, dum se crebris tunderet ictibus, ut lacrymarum imbres uberius eliceret. Haud dubium quin tonitruum fuisse recte dicamus, quia tu intus eras, bone Jesu, ut fletibus virtutum rigares semina, et agri pleni quem benedixeras, fructum fonte aspersionis ablueres.

Quam ob causam.

26. Qui cum exiguus ego aliquando ab eo requirerem hujusce lamenti genus et tanti fletus gratiam intulit ita dicens: « Plango, inquit, tibi mi, plango, non quasi humiliando flere me conveniam, aut ut altiora cæli sacramenta conspiciam? sed me, inquam, quid sim considerans, plangendo lugeo. Plango quidem, non quia sic me vellem plangere: sed quia me ita plangendum novi, procul dubio plango. » O profunda humilitas viri et altissimum mentis ingenium! dicebas enim hæc, non quod te talem scires, sed ut me, quem talem forte noveras, ad plangendum saltem serius invitares et pectus saxeam sic tuis fletibus emollires: alioquin tu ideo flebas, quod velut intra sancta sanctorum ingressus, nondum continuare poteras quod cernebas. Spes namque quæ differtur affigit animam. Ergo cernebas mentis oculo cœlestem illam patriam, quo hymnidici chori Deo laudes concelebrant: et fruebaris beatum illum et felicem cœli concentum, ubi indefessa voce resultant præ gaudio jubilationis organa; et quod majus est, adhuc feceras tuam ipsius animam sancti Spiritus habitaculum. Sed cum idem Spiritus paululum altius evolasset ut eum requireres, flebas præ amore nimio, multumque flebas ita dicens: « Anima mea liquefacta est ut locutus est mihi, si quidem locutus est et abiit: abiit ut mens avida fruendi feliciter inardesceret, et flammam cum invenisset, in eo charitatis firmiter reti-

neret. » Inde erat, mi Pater, quod in mortis articulo non recedebat ab ore pius affectus, ac dicebas: *Sitirrit anima mea ad Deum virum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? (Psal. xli, 3.)* Jam enim cupiebas ingredi tabernaculi locum admirabilis, jam vox exultationis in auribus erat et confessionis in ore; jam sonus epulantis audiebatur; jam quodammodo intereras his quorum habitatio est sicut lætantium omnium. Talia quippe dum feres, tibi anteculculos assistebant: et ideo amore totus elangueras ac dicebas: *Adjuro vos, filie Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo (Cant. v, 8).* Noverit pius lector, quod si se a talibus paululum pro quibuslibet negotiis segregasset, quasi a sanctis exiens festinabat ocius ut rediret; sed continuo totum se inveniens, totus aderat quasi in die nihil aliud inter manus habuisset. Mox etenim aderant lacrymæ, mox gemitus, atque omnis devotio: revirebat quoque animus illico, et omnis sensus corporis continuo mundo moriebatur.

In officio divino quam pius.

27. Quod si ad Dei intrasset officium, ut idem jucundo animo solitus erat dicere, mox omnes cogitationes et causas rerum temporalium ante ostium reponebat, et secum totus ingrediebatur, ut totus Deo ac sibi adesset. Quem si conspexisses, subito videres eum introire suæ secretiora mentis, et nescio quid verenti vultu respicere. Tingebat quippe callamum linguæ fonte sancti Spiritus, ut mundus Deo laudes diceret: inter ipsas laudes nescio quid musicum percipiens, aliquando abundantissime flebat. Et quid mirum? cum ut audiivi quodam referentis episcopo, inter ipsas palatii populorum frequentias dum rex et consilarii ejus aliud quid intenderent, et turba more solito undique perstreperet, sæpe eorum in medio positus lugebat, quasi ad agonem flendi huc venisset. Itaque ibi residens aliubi cœlorum regi secretius assistebat.

Extra monasterium ut se gerit.

28. Quod si inter mundi discrimina huc illucque pro Ecclesiæ negotio occupatus esset, instituta tamen regulæ minime deserebat, sed pro lectione vacabat fletibus, et pro reliquis officiis mentis júbilo Domino famulabatur. Noverant igitur omnes sui comites et itineris socii continuo eum se nolle appropinquari: idcirco procul ab eo gradiebantur, quatenus ille soli Deo vacaret. Venerat enim illi jam tempus, ut neque in monte, neque in Jerosolymis, et, ut ita dicam, neque in aliquo loco, sed ut in spiritu et veritate adoraret Patrem. Templum autem ejusdem Spiritus suam fecerat animam veritatisque habitaculum: idcirco, ut mihi visum est, totus ubique secum totusque cum Deo erat, ac sollicitus cum eo gradiebatur.

Dissidentes revocat ad pacem.

29. Inde erat quod profecto semper hilaris semperque mitis ac lætus inveniebatur: inde quod tam

patiens, tam longanimis, tamque benignus in omnibus habebatur. Erat enim filius pacis charitatisque catena, ut fraterna sibi viscera invicem cohærent. Novit hoc Spoletum et Beneventum: qui eum hostili gladio se invicem indesinenter cæderent, factum est ut idem beatus illuc usque ob hoc progrediens deveniret, et Beneventum intraret. Porro ibi cum esset, inter eos tantam restituit pacem, ut usque hodie connexi et confœderati sibi mutuo in pace Christi cohæreant. Unde non solum apud eos, sed etiam apud Græcos et omnes maris insulas, nimiam promeruit amoris gratiam, famam virtutis. Perpendebat autem in hoc dissidio, quod utrique Christiani et fratres essent: neque censuit eos ita Deo placere posse, ut tanta cruentarentur cæde, et suarum prædulas facultatum facerent: quia *omnis*, inquit Apostolus, *qui odit fratrem suum, homicida est: et scimus quod omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem* (1 Joan. III, 15). Unde se medium inter eos pius Pater iniecit, et quam diabolus pacem Christi violaverat, sane ad plenum restituit. Igitur hujuscemodi negotio infatigabilis videbatur, et pro justitia certator eximius.

Veritatis et justitiæ causa exsulat Adalhardus.

30. Unde et factum est cum imperator Carolus a dnm vitæ fecisset extremum, et Ludovicus proles ejus Augustus successisset in regnum, ut diaboli agente invidia in eo veritas pravorum rursus solitis agitaretur insidiis. Nec novum aliquid, quia apud improbos semper inimica veritas fuisse comperitur, et justitia stultorum criminibus lacerata. Jam enim annosa perversorum improbitas, juxta illud Platonis, beatas et felices respublicas esse ingemisebat, si eas studiosi sapientiæ regerent, vel si earum rectores studere sapientiæ contigisset. Unde dolo accensu atque invidia, excogitaverunt quomodo ac si Daniele ex regis latere amoverent [*Mss.*, face- rent], ut justitia ulterius non habendo defensorem statum amitteret; et iniquitas suis perempta fraudibus locum dominandi reciperet. Noveras enim omnium animarum Deus inspector, qui hoc consilium illius cordi inseveras, ut regis et Ecclesiæ cederet jussionibus, quod non nisi ob commune omnium honorum studium hoc fecerat: videlicet ut libertas potentiorum tyrannide relevata propensius Domino militaret, et universarum jure laudes Ecclesiarum devotius Domino redderentur. Sed Deus, qui suos ad altiora semper invitat, voluit hunc virum manifestius approbare, quantasque esset in adversis ostendere: ut qui tantus Deo victor in prosperis

a De quodam reliquiario, quod Carolus ante obitum concessit Adalhardo, in appendice hujus Vitæ dicendum.

b Adalhardo quæ causa exsilii fuerit, non liquet. Certe non Bernardi Italici regis factio, cum ea comperit anno tertio exsilii Adalhardi, qui proinde non ob id relegatus est, quasi particeps ejus fuerit. Neque porro usquam inter istius conjurationis reos nominatur, tametsi auctores præcipuos memorant Eginhardus, auctor Vitæ Ludovici Pii, aliique. Certe

triumphabat, in adversis etiam triumpharet, ut quia jam gratia Dei septem Evangelii beatitudines vita et moribus sibi acquisierat, octavam quæ supererat operibus adimpleret. *Beati*, inquit Evangelium, *qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 10). Passus est igitur idem malignorum supercilio et accusatus fraude humanitatis, qui amore justitiæ ac veritatis in promptu nil sibi tutum servaverat, nisi se pro ea usque ad mortem modis omnibus tradidisset. Nunquam enim timore oculucera veritatem, nunquam mendacium locum habere concesserat: sed miseris objecta veri [*al.*, verius] puritate clementer tegebat, quos præsertim avaritia et crudelis imperitorum vexabat ignavia. Unde cum cæcitas iniquorum dolosius arancarum telas quam cautius venandi retia texisset, noluit ante faciem apparere, ne forte pravitatis turpitudine justitia reducente fœdus monstraretur. Quo factum est, ut sine accusatore, sine congressu, necnon sine audientia atque sine judicio, justitia plecteretur in eo. Qui pulsus presentibus bonis, dignitate exutus, vulgi existimatione fœlatus, ob beneficium reipublicæ exsilium tulit. Sed quam cæca et stulta perversorum calliditas fuit! cogitabant enim inficere honorum semper et conmaculare virtutis famam ob dignitatis ambitionem, præsertim eum, eo magis alterius torqueantur gloria, quo nolant assequi eam qua clari nominis honore digni habeantur. Sed si *Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. VIII, 31.) Ergo mentiti sunt se posse polluere decus ac felicitatem eorum, quia sua in cælum facultatum tulerunt præsidia. Illic enim neque fures effodiunt, nec furantur (Matth. vi). Nemo enim aliquid habet post Deum seipso pretiosius. Ideo qui semetipsum bene operando custodit, necesse est se totum et Deum possideat. Nunquam enim suo se vacuare honore ac facultatum pretio, quo nihil ditius est, privaricari poterit, si se quisque extra se non projecerit.

Virtus, possessio potissima.

31. Pretiosissimum ergo genus possessionis est virtutum decus, quibus nihil gravius acquiritur, nihil suavius amando percipitur, nihil felicius possidetur. Hunc thesaurum sibi senex noster laborando quæsierat, quærendo felicius adinvenerat, inventum autem quocumque iret secum possidendo ferebat: atque ita quanto exoccupatus rebus mundi fuerat, tanto suæ possessioni intentus hinc inde locupletius et se cælo restituebat. Noveras jam impudens concupiscentiæ quæstus, quia miles Christi non tuis exsilium hoc Adalhardo ejusque propinquis inflictum videtur non aliam ob causam, quam quia homines potentia et ingenio præditi suspecti fuere Ludovico, pio quidem Augusto, sed suspicioso ac meticuloso. Id colligitur ex Vita ipsius Ludovici, ubi hæc de Wala ad annum primum imperii Ludovici: *Timebatur quammaxime Wala, summi apud Carolum imperatorem habitus loci, ne forte aliquid sinistra contra imperatorem moliretur.*

tenebatur vinculis, neque tua offuscabatur caligine : sed celsa præsidens charitatis arce, mundum quasi sub pedibus suo liberalitatis dominio subjugarat. Idcirco non quocumque invidentium zelus, sed quo Dei agebatur spiritu, quasi ad epulas invitatus satis admodum ultroneus ibat. Dic, quæso, misera mundi cupiditas, quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona et momentaneum luxum pro æternis vitæ deliciis amplexaris? noveris quod nunquam tua facias esse, quæ a te natura rerum fecit aliena. Quod si naturæ satisfacere quæris, scito quia parum est quod requirit. Quod si cupiditatis luxui nil satis esse poterit, o misera mortalium præsumptio et temeraria virtutum imitatrix cupido, ut quid tantis immergeris fluctibus? quid mortis æternæ præoccuparis casibus? ut quid ultra te inconsulte transcendis, cum inde si quid esse potuisses, totum amittas? Ecce cum justitia et veritate bellum te semper habuisse novimus : et inde est igitur quod adhuc livore torqueris. Tu primo mundum in Abel fratricidio cruentasti; deinde per omne tempus sanctorum milia iniquitatis gladio trucidasti : et, quod scelestissimum est, Dominum cupiditatis pretio vendidisti. Porro adhuc vincendo vinceris, quæ jam sanctorum pedibus conculcaris. Quare non audis, infelix, adversum te sanctorum querimonias sub altare Dei clamantes : Vindica, Domine, sanguinem nostrum! (Apoc. vi.) Forte cogitas quod in isto sanguinem non fuderis, ideo te excusatum iri? fateor plane quia mentita est iniquitas sibi. Audisne dicentem Dominum : *Mihi vindicta, et ego retribuam?* (Rom. xii, 19.) Sed quod tu excogitaveras improvise, ut senem nostrum terrarum sedibus exsulares, Dominus ejus hoc usus est ad coronam. Igitur more solito tuum cæcitas malum convertit in alterius bonum. Ecce rursus ponitur aurum in fornace : ecce tentationis igne probatur : tunditur ac limatur : igitur, ut speciosum vas in honore formatum possit clarius renitere. Sed dum præsens quisque talium contemplatur rerum eventum, fortassis censet juxta illud Virgilii,

Nec curare Deum mortalia quemquam.

Justus enim aliquando ecce in sua perit justitia, calumniantium fraude perimitur, et pravus sibi quisque vindicet sapientiæ laudem. Verumtamen utrumque rerum finem rei probavit eventus.

Ad Heri insulam relegatur Adalhardus. — De reliquis ejus fratribus et sororibus.

32. Interim vero senex noster, sapientia probus, mittitur quasi unus ex ignobilibus ad Heri insulam. Missus vero illuc omni humano privatus honore, sed cælesti interim undique vallo fulcitur. Dissolvitur autem ad tempus quam felix quadriga germanitate in modum illius Ezechielis conjuncta : super quos Jesus lorica virtutum succinctus decentissime præsidebat. Erant igitur quinque unius viri semine

^a Adalhardus junior, ejus alumnus ac discipulus, vicem optimi parentis gessit toto illo septennio, quo exsulavit Adalhardus senior, infra num. 66.

propagati : quorum trium imperator Augustus familiari usus consilio, una secum fundabam quadratura Francorum imperium satis admodum dispositum regebat reipublicæ augmentatum. De his namque equis Habacuc non incongrue Domino cecinerat dicens : *Qui ascendis super equos tuos, et equitatio tua salus* (Hab. iii, 8). Quorum quidem impar cursus, sed par animus ad palmam in primordio ferebatur. Porro jam deinceps præsidente eis Spiritu sancto æquo voto in his unum propositum consummatur : qui primo quidem discolorum videbantur equi currere, sola voluntate concordēs; postremum vero, ut beatus Hieronymus ait, iidem in hoc opere unum aurigæ jugum trahunt æqua cervice et proposito pares, non exspectantes flagelli verbera, sed ad vocis Christi hortamenta ita ferventes, ut magistri ac duces exercitui fierent sanctitatis. Erat autem major natu senex noster sanctissimus, ætate ac gratia jam Domino consecratus; maturior consilio, eximior omnibus sanctitate. Deinde Wala virorum clarissimus, qui ei successit postea monachorum Pater eximius; similia familiaritate regi inhærens [*al. inhæsus*]^b, et maxima præfecturæ dignitate subvectus; in senatu clarior cunctis, in militia vero prudenti animo fortior universis. Quem tanta laus sequebatur in omni vitæ ægrotio, ut longe plus censeretur amore posse, quam omnium fastus etiam et tyrannis reliquorum. Erat enim justitiæ custos et decus honestatis, oppressorum quoque justus oppressor.

De Gundrada et Theodrada sororibus ejus et Bernario fratre.

33. Quibus inhærebat ex latere sexu soror Gundrada, nomine dispar, sed virtutibus procul dubio compar, fratribus assiduitate præsens. Si quidem virgo familiarior regi, nobilium nobilissima, quæ inter venereos palatii ardores et juvenum venustates, etiam inter mulcentia deliciarum et inter omnia libidinis blandimenta, sola meruit, ut credimus, reportare pudicitie palmam, et potuit, ut dicitur, carnis spurcitas illæso calle transire. Pudicitie, inquam, sceptrum secum tenuit : quia prorsus sibi loquutiæ fore credidit integritatem servasse carnis, quam roseos castitatum flores violare. Est autem pudicitia virtus, qua felicitur ut probatur coronari meruit, velut Tertullianus facundissimus ait ita dicens (*de Pud., c. 1*) : « Flos morum, honor corporis, decor sexus, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanitatis, præjudicium omnibus bonæ mentis. » Ac deinde : « Quanquam rara, inquit, nec facile perfecta vixque perpetua. » Hujusce igitur Christi famula inter omnia castitatis discrimina delegit expetere campum certaminis, et meruit triumphum obtinere pudoris. Reliqui vero duo, videlicet Bernarius noster, et Theodrada soror ejus Deo de-

^b Wala Vita duobus libris scripta exstat intra ad annum 855.

vota, quæ jam reddito fructu nuptiarum secundum A
castimoniam gradum arripuerat, ad pedes Jesu cum
Maria domi sedebant : illa quidem Suggestionis sancti-
monialium regens vitam ; iste vero Christi disci-
pulus nobiscum habens formam : utriusque tamen
ad unum bravium supernæ vocationis currere festi-
nabant.

De eorum unanimitate et concordia fraterna.

34. Video igitur in hoc eorum quinario numero
dulci, sonum utrisque partibus revolutum personare
musicum, et ad aliquid harmoniæ horum quanti-
tates concinere. Porro si primum inspicias viros, et
secundo duas sorores, erit diapente Græcum et pro-
portio sesquialteræ quantitatis, tres enim duplum
medietate sui ad aliquid vincunt : et concinit unus, B
videlicet beatus senex noster, inter duos et duas :
atque ita mellifluam musicæ symphoniam artis et
pyramidem geometricæ disciplinæ formam reddunt.
Sed quod operatur unus, id est Adalhardus senex,
inter quatuor, ut bene concinant ; hoc vero isdem
supereminens, ut in modum ignis quadrati cœlestis
patriæ amore ardeant, invitat. Alioquin si respicias
eos in negotio reipublicæ prælatos, erunt rursus
tres publicis, velut Martha, mancipati officiis, et
duo ad pedes Jesu intenti, tantum ut audiant ver-
bum. Atque ita medius est pater noster senex, qui
inter utrasque vitas, activam scilicet et contempla-
tivam, interdum mediè temperatus incedit. Denique
si eos rursus diligenter attendis, tres eorum si qui-
dem sunt qui continentie triumphum sortiuntur, et C
duo qui primum castum meditantur connubium ;
ad postremum vero utriusque par jugum monasticæ
disciplinæ trahunt. In omnibus igitur vestiti du-
plicibus, in omnibus consoni et concordantes atque
concoctes [Boll., concolores] prædicantur. Conspicio
quidem eos cum Benjamin singulos inter pa-
triarchas quinque indutos stolis ; sed a Jesu nostro
veste simpliciter nuptiali postmodum gloriosius de-
corari : contueor autem quoque talenta credita,
sed his omnibus vice præmium lego super ap-
pensum.

Alio relegantur.

35. Qui cum ita his avidius in invicem pro se et
in omnibus decertarent, venit invidia ventus, et
dispersit eos procul ab invicem, in quibus præsertim D
florebat totius regni decus : ut et ipsi probati ma-
nifesti sternerent, et ad quos devenirent, eorum virtu-
tibus fulcirentur. At vero Corbeia tunc, multorum
quoque ore jam diu laudata, mœrens ac flens cum
tanto viduata patrono lugeret ; in consolationem
sui, Domino dispensante, meruit suscipere Walam,
clarissimum virum, inter reliquos quos habebat no-
biles, velut thronem Christi, quem postea post de-
cessum fratris vice Christi gaudens sibi exultat pa-

Et tamen in Vita Ludovici Pii Bernarium, non
Lirinum, sed Floriacum exulasse, aut certe Lirino
in Floriacense monasterium abductam fuisse, colligitur
ex verbis auctoris, qui ait *Bernarium a mona-*

trem habere. O providentia Dei et parati oculi dis-
currere in omnem terram attingens a fine usque ad
finem fortiter, disponensque omnia suaviter ! quam
incomprehensibilia sunt opera et judicia tua uni-
versa, qui cœcitate humana uteris inestimabili lucis
consilio ! Flagellas enim ad tempus filios, quos co-
ronare disponis. Inde igitur est, mi Pater omnipo-
tens, quod Bernarius noster Lirinum a remittitur :
Wala vero tuus Corbeia, ut dixi, tunc recipitur. Qui
deponens militiæ cingulum, ut te totum velle sancti-
tatis indueret, arripuit primum tirocinia para-
disi, et consummaret in se mensuram Christi. Theo-
drada namque quasi innocens sub sancta profes-
sione Suggestionis relinquitur : porro præfata Gun-
drada ad sanctam Radegundem quondam reginam
mittitur, idcirco ut cui communicaverat ex parte
floreus inter palatii discrimina, imitaretur virtutum
ejus insignia : et cum ea die noctuque Deum ex-
orans, de se suisque interdum consolationem obse-
crando reciperet.

Exilium læto animo subit vir sanctus.

36. Sed cum iidem quasi exhonorati secedunt a
palatio, procedit senex noster quasi ad epulas in-
vitalus inter eos, ut aiunt, fortis fide, mente alacer,
consciis puritate. Agebat namque gratias quod di-
gnus inventus fuerit pro veritate contumeliam pati
(Act. v). Deinde nunc fratrem osculo delinens Li-
crymantem, nunc sororem blanditiis et sanctorum
afficiens hortamentis, amicis persuadens mentis for-
titudinem, proceribus vero palatii exhibens virtu-
tum exempla, porro in omnibus mirabilem mentis
suz constantiam demonstrabat : ita ut quidam ar-
chiepiscoporum duo flentes ab eo regressi, ut fertur,
imperatori Augusto interroganti dicerent : Quid
putas, o, inquit, imperator ? nunquid vindicare te
cupis hunc virum exhonorando, et qualibet terrarum
parte eum exsiliando ? Fateamur plane quod nunquam
ei gaudium huic simile facere potuisses, quo nunc
ei probata patientia cœlitus condonatur, præsertim
cum hodie sibi nimium gratulatur, pristinam in
Christo recipere libertatem. Unde scias, quod nun-
quam lætior, nunquam jucundior a nobis visus est
aliquando, itaque nullum ferientis spe sancta sub-
nixus pavet occursum, neque eum ullus hinc pe-
netrat dolor. Quod audiens imperator, pudore suf-
fus, doluit se fecisse quod jam ruboris erat inhi-
bere.

Imperatori non indignatur.

37. At vero pius Christi famulus hoc Cæsari quasi
pro crimine imputantibus aiebat, dicens : Nolite,
quæso, fratres mei, nolite attendere, quasi quod de
nobis agitur, in hominis sit potestate. Fateor enim
etiam si idem aliud delegerit, quam quod a Deo se-
mel prolatum est, non posse penitus retractari, nisi

sterio sancti Benedicti evocatum et reconciliatum, ei-
dem cum Adalhardo fratre fuisse restitutum loco,
nempe monasterio Corbeiensi.

primum hoc opere compleatur: neque possunt compleri disposita, si non idem annuerit. Idcirco moneo vos, charissimi, attendite Deum in nobis, licet per eujus non optassem manus, voluntatem suam exple: quia, secundum Job, cum ista expleverit, talia ei præsto et quam plura sunt multa (*Job xxiii*). Alioquin, cum expletum fuerit quod præfixum est, non quod in istius erit voluntate, sed prout suo clementer annuerit nutu, quandoque revocabimur. Interim vero, quæso, parcite a Deo collato nobis principi, quod non sua quodammodo, sed Domini nostri cui peccavimus, interdum utitur voluntate. Cæterum juxta beati David vocem, si Dominus incitat eum adversum nos, precor; suppliciter exorate ut sacrificium humilitatis nostræ odoretur (*I Reg. xxvi*), et suos suscipiat penitentes in omnibus: ita tamen ut ejus fiat voluntas. Ecce quanta et quam immobilis patientia illi inhæserat! quanta doctrina, quantaque viscera pietatis! Igitur inter omnia hæc et inter omnium voces gementium et lacrymarum alloquia, medius de se consolator erat et persuasor virtutum.

Viro sancto proficiscente omnes ingemiscunt.

58. Erat enim quasi speculum sanctitatis et inter omnium querimoniarum jura caudicus irrogantium. Dic, rogo, quis tunc vel saxæum pectus habens non fletet? quis præcisus vel de silice non doleret? aut quis vel ferreis continere se poterat oculis ne lugeret? maxime ea hora, cum omnes una voce plangendo clamarent: Pessima cæcitas malumque consilium ut fons consilii exsilio deportetur. Istud, inquam, non recuperabitur, neque Francorum quisquam ei similis tantusque charitatis ac veritatis invenietur assertor. Plane, fatemur, pessima fraus et callidus veneni dolus! Ecce quam iniquissimum instat tempus, dum justi et boni exhonorantur viri, et nemo est qui interdicat. Quid igitur, putas, erit de nobis? Ecce, aiunt, tollitur pravitatis interdicator; et quis ultra justitiæ locus erit? quæ consilii sanitas? præsertim cum omnes sua querant. Nemo igitur reipublicæ, sed pessime sibi quisque consulit, consilium pro muneribus venditur, sequuntur retributiones, propria lucra considerant.

Septem annos in Heriensi insula exsul egerat.

59. His et hujuscemodi querimoniarum vocibus usi, generaliter omnium corda singulorum fletibus ingemiscere cogebantur. Ignorabant ergo quod Dei occulto judicio factum sit, ut senex noster mala cum flerent ne videret, et pœna peccati interim [*ms.*, interdum] in quosdam liberius desæviret. Tunc itaque quasi ei hoc solum deesset quod primum concupiverat, Domino dispensante ab humano pellitur orbe. Et credimus quod cœlestibus pastus sit sacramentis, ut cui velitum erat solum terrarum cernere, Joannis exemplo cœlestis patriæ inquisitor fieret. Quid putas? nunquid Deus oblivisci poterat quod primum contra ejus decreti voluntatem tali eum ab officio retardarat? Sed nunc fortassis ideo ei

A votum diu desideratum conceditur, quasi ut quem prius Deus labore hujusce honoris læserat, tandem posterius concessu operis deliniret! quem si vel tenuis pulveris inter hujus mundi discrimina maculæ sordidassent, angelico assuefactus consortio fontibus lacrymarum ablueret. Quod factum procul dubio creditur, ut septem annis, qui ad hoc sacratus est numerus, sancto ibidem spiritu ageretur, si quomodo septiformem ejusdem spiritus gratiam ex integro accipere meruisset: alioquin non talis: et tanta fuisset collata virtutum fama, nisi quia divino arbitrio conventum est, ut qui pene omnibus Europæ partibus jam clarus inerat, etiam Aquitanix solum extremis finibus illustraret: ut qui sibi pollebat ubique sanctitatis nomine, illac usque cunctis clarior redderetur, ac deinde ubique fultus Dei auxilio præmiis meritorum uberius abundaret.

De magno Heriensium monachorum per sanctum virum profectu.

40. Hujusce rei testes idonei sunt assertores sancti fratres, inter quos idem beatus, ut ipsi fatentur, vita angelica per septennium visus est habitasse. Quos fratres idem ad omnia quæ Dei sunt, sancta devotionis flamma movebat; quoniam tanta charitatis virtus in eo erat, ut omnibus se posset influere, et suo eos amore in Dei causa firmiter solidare. Dei quippe altissima virtus asperos ei quosque secundabat ubique casus, quæ tribus pueris melium fornacis fecerat tanquam spiritum roris flantem. Unde nec procellis allidebatur, neque vi ventorum impingebatur. Christi enim erat fundatus amore, et, ut cum Apostolo dicam (*Rom. viii*), quis eum separaret a charitate Christi? tribulatio, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? vere, ut evidentius loquar, neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, sed neque ulla creatura poterat eum separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu; fundati enim erant pedes ejus supra petram, et ideo non poterat commoveri.

De eorumque in Adalharum amore et veneratione.

41. Unde cognoscentes eum beati viri, inter quos quasi sub custodia degere primum videbatur, ceperunt magno ejus amore inardescere, et nimium venerari, non ob regis quidem propinquitatis honorem, sed pro venustate morum et sapientiæ documentis, necnon et pro sublimitate virtutum in tanto eum honore præferentes, ut etiam ejusdem loci Pater et omne illud collegium sanctum Paris enim venerarentur obsequio, et secundum ejus consilium sua euncta tractarent, et obedirent ei in omnibus, prout is semel ore aliquid protulisset. Tu enim hæc omnia, Deus Pater incomprehensibilis, tuo disponbas nutu, ut et devotus tuus famulus tandem aliquando diu optato potiretur otio, et devoti militæ tui ejus fulcirentur consilio.

De ejusdem in Heriensi insula mansione.

42. Vacabat igitur illic iam cœlesti sabbato frui-

tionem perenni, et gustavit [*al.*, potitus est] quam suavis sit Dominus. Unde quam immense laudes et gratiarum actiones ibidem ejus resonarent ab ore, puto, nemo est qui possit ad plenum edicere. Siquidem erat ei felix illa habitatio in modum paradisi, ex quo serpentis invidia primus ejectus est homo. Et mirabilis satis admodum ordo: ille quidem projectus inde confusione tegitur, iste vero ejusdem suasu quasi reiectus ibidem gloriatur, eo quod jam consortio frueretur angelico. Erat igitur ei, ut quidam poetarum eximius ait (*Virg. II Georg.*):

Quam secunda quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum, et latis otia fundis.

Atque ita nimium jucundus inter mulcentia sanctitatis otia lætabatur, quasi inter florigeri paradisi amœna; nec dubium veritatis odio cum beato Joanne adeo usque exsilio deputatus, sicut venerabilis Beda presbyter ait (*in serm. de S. Joan.*).

Exsilio ut proficit.

45. Quin licuit cernere fluctivagas ubique mundi rotas, et Babylonis ac Hierosolymorum mistim configere castra, hinc inde vicibus tela atque fugam capi. Inde erat, mi Pater omnipotens Deus, quod tuus athleta tantum pro discrimine hujus vitæ fluens lugebat, ac dolore suffusus nimio lamento gemebat, rogans ac petens præsertim ut suorum parceres hostium cæcitati. Videbat enim et prævidebat jam senex pater hoc in tempore miseram humani generis vitam deliciis annullari, et Jezabel propheten se dicere, et seducere servos Dei, fornicari et manducare de idolothytis, ventris ingluviem sequi, et libidine coronari; quia, inquam, monstrum videri posset, si gula sine luxu, aut luxus sine gula regnaret. Heu quam misera conditio ventris, qui talium affinitate partium cohærens, utroque cluditur sine, et malæ felicitatis fastu casso vestitur honore! Unde, quamvis voce poetica ular, moneo vos

Qui legitis flores et hanni nascentis fraga,

hinc fugite, quoniam serpens his usibus latet. At vero præfatus senex noster interim eos flere non cessabat quos aviditate descendendi [*ms.*, ditandi] velut quasdam aves nox illuminat et dies cæcat: qui, dum non dispositionem Dei, sed suos intuentur affectus, licentiam vel impunitatem scelerum omnino putant esse felicem. Sed eorum interdum immanitate flagitii cœlesti viro beneficia cumulatur, in tantum ut omne sibi gaudium æstimaret affuturum, dum tentatione ad victoriam functus sit invidorum. Idcirco quocunque se verteret, proficiens ultra atque crescens ibat.

De ejus in adversis patientia.

44. Gaudebat ergo ut Dei in eo compleretur voluntas, quia totus Deo subjectus esse parabatur. Aiebat namque, inter reliqua patientiæ suæ verba,

^a En Beda venerabilis dictus a Paschasio Radberto, quo tempore etiam Jonas eidem hoc cognomentum tribuit, ut dictum est in ipsius Bedæ elogio ad annum 755.

A de suo quærenti exsulatu, ovium se velle imitari simplicitatis exemplum, et ad instar leporis mutationem loci non curare. Ovis enim, dicebat, propter aliorum caloris indumentum suo sine invidiæ zelo nudatur vellere, et de sui indumenti exuviis alterius fovetur nuditas. Ita siquidem et in me aliquod si est utilitatis prudens opus, velim ut quilibet id gratis sine meo percipiat quæstu; atque ita, si fuero huc illucque, addebat, pro insidiantis impulsu more leporis fugatus, neque locum quietis quo dudum prorsus insederam, cum mœrore relinquo, neque ad quem propellor, cum amore teneo. Nostra autem conversatio in cœlis esse creditur (*Philip. III*): idcirco quæ sursum sunt sapimus, et non quæ super terram (*Col. III*). Mortui enim sumus cum Christo, et vita nostra cum eo in cœlis est abscondita; ut, cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos simul cum eo appareamus in gloria (*ibid.*). His et hujusmodi verbis ad petram quæ Christus est (*I Cor. X*), fratrum animos solabat, ut quia inter fluctus marinos extrâ mundum positi videbantur, spe quam velut anchoram habemus, cœlo profundius firmarentur ^b.

Honoribus tandem redditur

45. Quibus paterna ex acie per septennium ita discretionem virtutum vallatis, factum est, Domino annuente, ut sui exsulatus jam finem faceret, et clarior propriis honoribus redderetur. Propriis ergo dico, quod merito sibi competerent, et idem summum paternitatis officium meritis illustraret. Alioquin honoribus dixi reddendum, quem proprius meritum honor ubique et sapientia decorabat: non quod amiserit, quo reverentia dignus cœnari posset, sed æstimatione vulgi privatus honoris officio, quantum in ipsis fuit, dignitatum falcibus redhibetur. Cæterum exhonoriari, sicut consulta veritas patefacit, non poterat, quem cœlestis gratia illustrabat, præsertim cum indebitus honor potius turpet insipientem, dum summis sedibus inlarescit, quam decoret; quia minus ejus dedecus patuisset, si non altis sublimaretur officiis: quo velut struma (ut quidam ait) in superficie cutis eminet, unde indignus prælatus videri possit. Sed senex noster non tam alienis quam propriis meritum honoribus ubique ab omnibus veneratur, ab omnibus interim dignus honore censetur. Verumtamen quia improbos, ut dixi, dignitas reverendos nequit facere, dum pluribus eos ostentat, sed despectiores, imo indignos eadem dignitas facit. Cæterum senem nostrum tanta præditum dignitatis magnificentia fuisse constat, ut non solum per sublimitatis gradus illum contingeret videri honorandum, sed quia multo erat fultus consulto, idcirco etiam inter ignotos nimium videretur honorabilis.

^b Athalhardus, dum in illa insula exsularet, jussit describi Historiam tripertitam, qualis hactenus inter mss. codices Bibliothecæ Corbeiensis apud nos asservatur sub

Applaudent et congratulantur.

46. Quo factum est ut, peracto tempore, cum summo tandem revocaretur obsequio, ut pristinam reciperet dignitatem ^a, passim omnibus exsultantibus et congratulantibus pene cunctis. Unde lætitiæ voces hinc inde ad cœlum usque tollebantur. Gratulabantur monachorum cœnobîa, resultabat jucunditate cherus ecclesiarum, vulgi quoque gaudia ubique ridebant; factus est autem concursus populi, quasi si in communi omnium festo cœli præconio insignis redderetur

Herienses soli dolent.

47. Fratres autem cum quibus interim deguerat, audito suæ regressionis die, cœperunt profecto contristari et mœsti esse, atque quodammodo gratulari: contraque præ nimio amore ingenti animo lacrymabant, lacrymando quoque vix eum dimittere cogebantur. Inter quos virtute venerabilis Ragnardus, qui postea abbas ^b eligitur, præcipuo fervebat mentis spiritu, flens mœrore animi, et flendo quoque lætabatur. Lætabatur quidem, quia veritatis amator locum taxati meriti recepisset; sed dolebat valde quod tanti viri præsentia privabatur. Unde factum est ut, cum pius Dei cultor jam jamque inde abiret, et omnes fratres ardenti animo ejus vestigia gressusque osculando lacrymis abluerent, eique valedicerent, præfatus vir Dei domi infra lacrymarum cubicula sese reciperet, ne proficiscentem videret, quem plusquam se manere secum vellet, pro quo mori etiam procul dubio paratus esset. Sed cum senex eum multum diuque expectando requireret, inventus est in quodam obscuritatis loco flens et ejulans, multaque trahens suspiria. Qui cum vocatus esset ut seni valediceret, illeque nollet exire, precatus est internuntios ne eum ibi prorantem detegerent. Quod audiens charitas sancti viri, regreditur jam de navî, ne fratrem quem sanctum noverat, inosculantem omitteret. Veniente autem ad eum sancto sene, cœpit idem magnis vocibus inclamare ac dicere: Quid hic quæsisiti, felix Pater? vel cur te mihi nunc ostendere voluisti? Testem, inquit, Deum habeo, quia mallem te hic mortuum sepelire, quam me relicto hinc vivum habere. Tunc omnes fratres et famuli magnis eum prosequuntur fletibus; levantur vela tandem, remigia impelluntur; dant omnes gemitum, et ad litus eo usque exspectant, quandiu eum possent conspicerere; fervebat vero in eis unus spiritus amoris, et ideo non se poterant continere.

Imperatori parcat vir sanctus.

48. Ille vero solutis carnis quidem, non cordis aspectibus, longa corporis attenuatus macie, tandem

^a Istius restitutionis meminere Eginhardus et scriptor Vitæ Ludovici Pii ad annum 821 quo accidit.

^b Si Heriensis monasterii omissus est in vulgatis abbatum Heriensium indicibus, locandus inter Arnulfum, qui tum abbas erat et Heriboldum: quo abbate facta est corporis sancti Filiberti translatio.

A pervenit ad palatium: ubi suscepto eo ambitiose ab omnibus, quæsitum est quomodo ei celsitudo regia satisfaceret, quia timebant pro tanti viri injuria futurum discrimen incurrere. Tunc beatus senex videns pudore animi talia meditantes, proruit ad medium, et verecundam regis mentem blandis delinivit affectibus. Persuasit autem nil eum de hujusmodi facto in animo retinere, sed omnia se Dei judicio deputare debere.

Cœnobio suo restituitur.

49. Interea tum, eodem cogente principe, compellitur recipere suum sanctæ vitæ cœnobium flagitantibus filiis suis, ut eum saltem quocunque modo recipere meruissent. Ad quos cum advenisset diu desideratus, ut piis eorum complecteretur jam jamque amplexibus, vexabat eum salutis inimica febris, ita ut gemini affectus singulorum animos sauciant. Pugnabat siquidem in singulis mœror compassionis et lætitiæ fervor, eo quod viderent membra charissimi viri sævissime laniari, pro quo libenti animo etiam vitæ quam fortes dispendium sustinerent. Vincebat autem omnes nunc jucunditatis magnitudo, nunc lacrymarum effusio; et extollebant simul mistim usque ad cœlum lætitiæ laudes, ut in eo Dominum illuc advenisse nullus ambigeret, cui ita suscepto ita congratulabantur omnes; idemque benigne allocutus est universos.

In palatium revocatur.

C 50. Sed cum ibidem aliquantisper dulciter quievisset, charitatis officio jucundatus, iterum ab Augusto gloriosius accersitur, et redit ad palatium. ubi cum introisset, velut quidam ait, virtutum radiis illustratus, quia venit Titan, marcescunt sidera. Apparuit autem illico nudata insipientia, quæ tegebatur pallio caliginis, et factus est stupor nimius, quis senatum populi ad tantam ineptiam deduxisset. Qui comperto non parum eos [at., se] invidia fuisse delusos, duxerunt in irritum, pene quidquid per hoc tempus, ut eis visum est, argumentose tractaverant. Solvitur itaque sæva multorum captivitas eorum, maxime qui ex regio pollebant semine. Redditur ergo in uno libertas omnibus, quocunque in loco tenerentur, nisi quos vita prius mors privarat. Tum deinde quorundam tonsura propter furoris sævitiam illata transit ad coronam, et dant Deo sponte quod dudum inviti quasi ad ignominiam susceperant.

Imperator publice cum aliis pœnitentiam agit.

51. Quid plura? ipse gloriosus imperator publicam ex nonnullis suis reatibus pœnitentiam ^c susci-

cujus historia in consequentibus referenda.

^c Nempe in conventu Altiniaci habito, ubi teste Eginhardo, de iis quæ erga Bernhardum filium fratris sui Pippini, necnon et circa Adalhardum abbatem et fratrem ejus Watachum gesta sunt, publicam confessionem fecit, et pœnitentiam egit. Legit Vitam Ludovici Pii ad eum annum, nempe 822, et Agobardi

piens, factus est omnium humillimus, qui quasi regali elatione sibi pessimus persuasor fuerat : ut quorum oculi offenderant in delicto, satisfactione regia sanarentur; præsertim quod ejus velle cunctos considerare, ejusque nolle conspicerere manifestum non ambigitur. Sed nisi reversus esset veritatis assertor, interea minime paruisset, quo lethargico spiritu premerentur. Unde etiam matura senectus cæcitatibus eorum vulnus salubri Christi antidoto mederi persuadendo curabat.

Status regni reformatur.

52. Ac deinde studuit ut justitiæ virtus et sapientiæ suas reciperent sedes, ut unusquisque servaret sibi commissum negotium, et sua cuique largirentur jura. Porro novitates vocum et temerarias juxta Apostolum præsumptiones, velut pestem in omnibus reprimebat (*1 Tim. vi*). Omne igitur quod in lege charitatis non invenisset inimicum æstimabat Deo, et velut venenum repudiabat. Cumque his et hujusmodi præconiis velut aurum probatum per ignem, clarius enituisset, factus est omnibus decuplo honoratior, ita ut ore omnium egregie resonaret. Amplectebatur autem cunctorum manibus, et quasi pater ab omnibus colebatur; eratque Ecclesiarum magistris^a velut humilitate filius, consilio vero et prudentia quasi subvector inclytus. Qui cum ita satageret indefessus, ut perfecti omnes et Deo digni invenirentur, videtur demum novus renasci Francorum ordo, et aurora justitiæ quasi ab ortu surgere. Siluerat enim jam ex parte stratum furoris æquor, et vertosi ceciderant, ut Virgilius ait, murmuris auræ (*Ecl. 9*). Redierat, ut idem inquit, virgo cupidinis (si parum liceat immutari); redierant et Saturnia [*al.*, tyrannidis] regna, quia progenies bonæ mentis jam quasi cælo refulserat alto (*Ecl. 4*).

Abbas munus invitus retinet Adalhardus.

53. Omnibus igitur circumcirca eatenus satisfactionis studio illustratis, et suis cum eo summo fruentibus otio, voluit se demum his exuere curis, ut esset sibi et Deo intentus. Sed nequaquam passi sunt sancti fratres, licet multam eis excusationem senectutis suæ prætenderet; quoniam quanto ætate maturior, tantum ad virtutum culmina tendentibus salubrior videbatur, præsertim cum vigore sancti Spiritus et viriditate adhuc non exhaustæ carnis satis vigeret, curans se laboribus et vigiliarum negotiis fatigari, etiam plus quam juvenum constantia sequi posset.

Aspectu hilaris, sibi soli se durum exhibet.

54. Quis enim unquam tam fervidus quam idem fuerat? vel quis alterius tam crudelis arbiter quam

librum de dispensatione, ubi Ludovicum ob res eo in conventu sanctitas venerandus senex Adalhardus laudibus extulisse perhibetur. Anno sequenti in *Compendio palatio* jussu imperatoris rursus convenit Adalhardus cum aliis, teste ipso Agobardo.

^a Argumento est in primis Consultatio et Supplicatio Agobardi, *Patribus sanctis Adalhardo, Walæ*

A ille sui videbatur? Fateor pane quon nunquam nisi de se quod durior esset, necessitatem corrigendi habuit. Unde cum a suis fratribus et filiis quam sæpe corripeteretur publice, cur sibi tam infensus esset qui sic discretus omnibus habebatur, aiebat ita dicens, ut læsos eorum animos mitigaret: Ego mei curam habeo, et prorsus vestro providebo famulo, ne fame aut laboribus fatigatus pereat. Sed hoc peracto paululum [*al.*, paulatim] delitescendo non diu post resumebat esuriam et laborum negotia, ita ut vix juvenilia membra ferre possent quibus se parcimonis et vigiliarum operibus affligebat. Attamen semper erat viroris gratia plenus, semper discreta macie satis admodum rubicundus; vultu quoque decorus, et venustus aspectu. Neque enim faciem ejus ac frontem ignavus rugabat furor; sed totum eum matura hilaritas decorum componebat et aptum. Canities verò sancta eum candore niveo exornabat; et velut lilium super roseos amictus, hinc inde coma capitis, quasi elatæ palmarum, super eum renitebat, eratque, sicut scriptum est Canticis, senex noster candidus et rubicundus, electus ex millibus (*Cant. v*): ita ut culparetur in eo natura humana, quod antequam adulta sit, vitiiis corrumpatur.

Laudatur a dotibus.

55. Et si^b velim laudare tantisper glebam corporis ejus multo confectam nitore, erit exiguum quidquid impendo; quia pulchrius in eo renitebat, quod virtutum splendore ornatus velut lilium inter roscos colores, Christo repersus emicuit. Nec dubium quin omnis caro senum, et omnis gloria ejus flus feni (*Isa. xl*); virtus autem Christi, quæ semper in eo vigit, manet in æternum. Cæterum, si figuram nobilitatis ejus a puero describere voluero, quæ Græce *χαρκτηρισμός* dicitur, ero inefficax; quia, etsi secundum rhetoricæ artis facundiam ipsius persona consideretur, possitne laudis idonea comprobari, multo excellentius in eo illud antefertur, quod totus de carne in spiritum convolvit. Personæ quippe juxta præfatam artis peritiam plurima sunt attributa, ex quibus optime dignoscatur. Consideratur enim perfecti viri qualitas, juxta oratores, nomine, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, institutione, moribus, victu; si rem bene administret; qua consuetudine domestica teneatur; affectione mentis, arte, conditione, habitu, vultu, incessuque, oratione, affectu. Talibus igitur et hujusmodi circa eum consideratis, videre juvat, luculentus senex noster si tot floruit virtutum præconiis, quot sunt artis hujus ad laudem ipsius insignia præconatus documenta.

et Helisacharo porrecta, de baptismo Judaicorum mancipiorum.

^b Mirum quantum sibi permisit interpolator in hac sectione et sequenti, ut patebit conferenti libros vulgatos cum hac editione, quæ ad vetus exemplar exacta est.

De nomine, natione, genere et fortuna ejus.

A

56. Quorum ex catalogo primum de nomine, fueritne sapiens, recte quaeritur. Sed, si caelesti magisterio fuit magis quam artis eloquentia institutus, quomodo non sapiens fuit? Nam sapientia est humanarum rerum divinarumque cognitio cum studio bene vivendi. Unde nec dubium eum verum philosophum aut certe sapientem, quantum fas est, posse appellari, qui, et quae Dei erant, prudenter per Dei gratiam sectabatur; et quae hominum, non ignaviter procurabat. Atque omne studium vitae suae in his duobus praecipis superimpedens, ipse totus impendebatur. Natione autem, quod cunctis liquet, Francorum erat ex summorum genere; sed renatus in Christo, ubi et spiritu versabatur, totus natione caelestis omnibus renitebat. Unde et illi patria, quamvis hic carne natus esset, caelestis illa Hierusalem juxta Apostolum (*Hebr. xii*) fuisse non dubitatur, per eum qui nos jam spe conserere fecit in caelestibus. Genere quidem nobilium nobilissimus Francorum, ut paulo ante praemisi, prosapia ortus, sed demum per Christi patriam Deo in filium est adoptatus. Qui, licet dignitate regia magnus videretur, tamen major effectus est sublimitate perennis vitae. Fortuna qua fuerit auctus, ipsius vita designat, quo cuncta reliquit; et juxta illud, pauper in angusto regnabat habendo Deum. Propter quod, ut credimus, ut optamus, supra multa constitutus, jam ei vitae gaudia famulantur.

Forma quoque nitet.

57. Corpore quam decorus fuerit, etiam et morum eximietas patefacit: cui illud de Canticis canticorum non immerito coaptatur (*Cant. v, 11 et seqq.*): *Caput ejus aurum optimum; coma vero ejus sicut elatae palmarum*, quoniam sursum quotidie ad Deum conscendere procurabat. *Oculi ejus velut columbae desuper rivus aquarum, quae lacte sunt lotae*: quia simplex ejus aspectus doctrina Christi totus intentus erat, ex qua nos velut parvuli lacte nutriebamur; neque felle concupiscentiarum immistus, sed vera innocentia mentis lotus. Porro *gena illius sicut areolae aromatum, quae consita sunt a pigmentariis*, videlicet a sanctis doctoribus omni flore doctrinae et virtutum exornatae oleribus. *Manus illius tornatiles*, sanctitatis formam exprimentes, et motu sphaerico celeriter ad omne bonum insistentes; *plena hyacinthis*, caeli specie in caelis thesaurizantia renitentes, quae multis replebantur muneribus. *Venter ejus eburneus*, virtutum distinctus ordinibus. *Guttur illius suavissimum*, ob favum eloquentiae: *et totus desiderabilia*, probabilitate morum atque charitate eximia. Idcirco quaerimus te, Pater, dum pascis inter lilia; quaerimus quem diligit anima nostra (*Cant. vi*). In lectulo enim per noctes quaerimus te cum lacrymis: sonet vox tua, obsecro, in auribus nostris: vox enim tua dulcis, et facies tua decora; neque enim possumus te patrem non amare, quem pro nobis credimus adfuturum.

De sapientia et moribus ejus.

58. Jam si de institutione agitur, eruditus fuit idem alter Moyses omni sapientia praesentis vitae, quasi unus ex filiis regis; deinde perductus ad Sina, in quo ipsius Domini praesentia illustratur et familiaritate continua fruiturus ingreditur. Moribus vero quibus fuerit exornatus testis est vita ejus, quae summis redolet meritorum insigniis, et praeconiis quam maximis praedicatur: victus namque quem philosophi deserviunt consummati operis esse fruitionis exercitium, ut perveniat ad quietem, Dominus erat quem dilexerat, quem amaverat, quem jugiter desiderabat. Gradus autem harum virtutum sunt, cum apud eos primum ponitur affectio mentis: porro eadem affectio est, animi aut corporis ex tempore aliqua causa commutatio; deinde ex hoc quod afficitur, vertit se in studium, ut effectum sui obtineat. Studium, inquam, ad aliquam rem assiduam et vehementem animi cum magna voluntate occupationem esse, postquam habitus induitur acquisitae rei, cum ad plenum id quod perfectum est obtinemus, de quo scriptum est: *Sacerdotes tui induantur justitia, et sancti tui exsultent (Psal. cxxxii, 9)*: felix quippe indumentum virtutis est, quo quisque induitur, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Illic nuptiali veste indutus foras non ejicitur (*Matth. xxii*): quam si primus parens noster in paradiso denique reservasset, nequaquam apertis oculis nudus inveniretur (*Gen. iii*). Unde, sicut scriptum est, dum idem descenderet, expoliaverunt eum latrones, et plagis impositis abierunt (*Luc. x*); sed senex noster floridus, tali recooperatus habitu, jam credimus quod audit: *Ambulabit, inquit illi Christus, mecum in albis, quoniam dignus est, et non delebo nomen ejus de libro vitae (Apoc. iii)*; talique indutus habitu dum esset pater eximius, exercebat se plurimum, ut pro victus alimonia frueretur Christo quem induerat.

De recta ejus administratione. Xenodochium instituit.

59. Porro restat juxta praefatam disciplinam requirere, quomodo rem suam administravit. Quid dicam rem suam quomodo administraverit, qui nec se sibi retinuit? fecerat enim quod audierat a Domino: *Si vis, inquit, perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, et da pauperibus; et veni, sequere me (Matth. xix, 21)*. Hoc impleto, caeterum res ecclesiae suae quemadmodum administravit, testes idonei sunt sancti fratres, quorum consilio usus est et obsequio; per quos ita cuncta disposuit, ut et omnibus satis esset, nec multum alicui superflueret, neque in vacuum quid periret; sed omnia ad Dei laudem humanius largirentur. Fratribus salubria praesentis vitae tribuens, et nociva quaeque ac superflua resecaans; hospitibus abundanter omnibus administrans; familiam quoque satis illaesa a Jugo servitutis conservans. Siquidem viduas hujusce familiae destitutas et coelibes viros per singulas villas

constituens, eis stipendia jugiter ministrabat. Orphanorum quoque et debiliū, necnon et hospitium in iisdem locis opportunius velut xenodochium constituērat, ut res ecclesiæ hujus suum omnes quasi patrimonium possiderent. Testem Deum habeo, quod idem ipse hujus ministros officii velut medicus sæpe instituebat, ut et ipsi excogitarent artificiose, quomodo rerum aliquid eis ad comedendum pararent, et in hujuscemodi cibis eorum sanitas ne periret. Porro regi et divitibus nostrorum nullus tam largus erat, ideo ut in omnibus Deus largitor omnium glorificaretur, beatius, inquam, multoties judicans dare quam accipere; atque melius inter paupertatem, quantum ex se erat, et divitias propter alios semper incedere, itaque ut qui habent tanquam non habentes fore [esse] instruerentur. Justum etiam percensuerat, ut omnes hujus ecclesiæ famuli sic tanquam patrem cum sentirent, ut tumidi quoque Dominum eum fore non ambigerent: insuper ita eorum virtutibus fautor et institutor esse profligens [sic], ut vitiorum quoque dominus, quamvis discretus, ut crudelissimus fieret persecutor.

De consuetudine ejus domestica.

60. Jam ergo juxta quam normam consuetudinis assuetus fuerit, novit mensura sancti oraculi, in quo fuit manna absconditum et urna aurea; altare quoque incensi aureum, et virga Aaron quæ fronderat: habens illud viginti cubitos [ms., cubitorum] in longitudine, et viginti in latitudine, viginti quoque in altitudine (*Lev. xvi, Num. xvi*): ut ex omni parte gemino denario consummatus, charitate Dei ac proximi quadratura perpetua fulciretur. Nec dubium quin Dominus ei fuerit fundamentum, infra quam mensuram attitulatus, sola novit contemplatio divina quid noster senex pro suo more domestico tractaret.

De ejus affectione, arte et genere.

61. Affectione vero ita illectus omnium bonorum incitamentis, ut super fraterna viscera charitatis officio seu faculis ureretur. Deinceps igitur arte qua fuerit eruditus, patet quia secundus inventus est eruditionis consilio. Prudentiæ namque, ut dicitur, mille oculis adinspector, virtutum quoque disertissimus disputator, liberalium artium adeo usque sanctissimus institutor, ut probares in eo illud beati Antonii, quod sensus adinvenit artem; et qui sensu sit integer, eum arte non indigere. De conditione jam ultra quid loquar? qui, ut præfatus sum, regali ex progenie clarus effulsit: necnon et de altera conditione, utrum proprius, ut ipsi dicunt, adoptivusve, an abdicatus fuerit, quid ingeram? cum et Bernardi filius fuisse, fratris magni Pippini regis, et Dei esse adoptivus non abnuitur.

Vultu et habitu præstat vir sanctus.

62. Habitu autem quo fuerit infulatus, constat paulo ante me dixisse, quod Christus ejus tunica talaris fuisse probatur. Cæterum vestimentorum

habitus vix sufficiens monasticus fuisse ostenditur, pro frigore potius membra muniens, quam honoris aliqua gerens. Dicebatur quippe a quibusdam pro ludo, lorica frigoris; quoniam erat pelliceus et quasi thorax circa viscera fomentum caloris, vultu autem suavis idem et statura palmæ assimilatus erat: eo quod pulcher aspectu et decorus esset, velut paradisi deliciis enutritus. Quam pulchri gressus ejus, et quam speciosi pedes ad evangelizandum (*Rom. x*)! Quippe quibus expeditior damis, in calceamentis ornatio filia principis

Item eloquentia.

63. Porro ejus oratio quam facunda, quam plena sensibus, quam suavis auditu manavit! Exstant ejus epistolæ ad plurimos directæ, et omnium voces, qui nunquam se uberius aut expressius loquentem audisse testantur. Voce quidem canorius cygno mulcebat auditum; sed et melle dulcius palatui cordis melodia sapiebat. Erat autem omnis narratio ejus aperta valde, brevis ac lucida (quod dictionis genus oratores summis extollunt laudibus), nil feculentum, neque dubium quid in sensu reservans; at vero plano in clausulis procedens gressu, sensus ejus favilluus pinguissimo claudebatur fine. Erat igitur sonus assertionis expositio dictionum, ita ut voce formaretur proprius verborum intellectus, et suis singulæ partium qualitates restituerentur sensibus, habens omnia membra narrationis capitulatim distincta, et ad retinendum facillima; ad persuadendum vero vel dissuadendum promptissima: semper avidius ad intendendum promovens audientes, igne calidius ad desiderandum, torporem discutiendo, incitans desidentes. Quæ si facundia daretur mihi, luculentius explerem quod conatus sum; nunc autem excusatio pro ignorantia, venia pro voto debetur, præsertim cum stylus nullius ad hoc negotium melius expediret, quam ejus cujus ut vita præeminet, ita et sermo antecellit; sed quia id ingenii unda denegat, voluisse charitatis jura tantum implesse probabitur.

De ejus affectu.

64. Restat nunc affectu qualis fuerit intimare. Sed quo artis ingenio pandam ejus affectum animi, qui uno semper mentis ardore afficiebatur in omni vitæ negotio. Jugiter enim cupiens dissolvi et esse cum Christo (*Philip. i*), se laboribus fatigabat: permanere autem in carne propter nos necessarium licet aliter fateretur, penitus sentiebat. Unde toto adnisi vitæ satagebat prodesse omnibus, mille (ut ita dicam) charitatum semper negotiis occupatus; præsertim quod esset consilium totius patriæ, et pater omnium indigentium, qui ore ac manibus, cum omni circumstantia facultatum, pro libertate Christi erat omnium servus.

Corbeia Saxonica initia.

65. Qui cum esset semper accensus ardore, pervenit usque ad Saxonie fines, ubi jam parvissima

cellula a sancto viro, suo æquivoco, Adalhardo nomine, sumptu hujus monasterii ædificari cœperat, eo quod idem beatus vir, quia suus fuerat nutritus et familiaris filius, intercesserat loco ejus, dum ipse Hero insula exsul haberetur, mundi et paradisi civis. Videns igitur pater ac senex sanctissimus cœptum opus quod pietatis esset officium, regem adiit, et petivit ab eo, ut daretur ei locus ædificandi; quia ille in quo situm fuerat, non utilis aut aptus esse probabatur. Quod audiens imperator Augustus, gavisus est valde, volens ei multa largiri, nisi retineret eum ipse, qui nulli unquam concedebat sibi dare, quantum quilibet voluisset; sed quantum idem, vel si modicum, censuisset; agens semper illud Apostoli, quia beatus dare quam accipere. Accepta autem potestate a rege ut ubi vellet illud ædificaret, elegit locum valde amœnum et monachis nimis congruum ad habitandum: ubi et rex postea plurima propter Dei omnipotentis amorem contulit beneficia.

Situs et figura loci.

66. Est autem locus pergentibus ad ortum solis de Fonte ^b Patris situs supra littus Wiseræ, in modum ^Δ litteræ, vallis planitiæ collocatus; habens ad ortum solis præfatum alveum, et montem porrectum in facie juxta fluvium. Porro a meridie mons alius egrediens e fluvio sinu tendit ad occasum; a septentrione vero alter e regione pari situ pergit, quousque se invicem viam per medium dantes copulenter. Atque ita in medio fit vallis, figuram ^Δ hoc modo, quantum recorder, exprimens. Nec immerito; nam magister veritatis divino nutu edoctus, talem elegit locum, qui et Christi nutriret discipulos, et suo eos describeret caractere, et signaret situ.

Mystica abbatiæ Corbeicæ dispositionis explicatio.

67. Nihil enim in omnibus geometriæ figuris triangulari consummatius aliquid aut perfectius invenitur. Est enim numerus hic totius latitudinis et superficiæ in arithmetica solus principium, in geometrica idem planior invenitur; et quisquis diligenter inspexerit hanc figuram, neque in his artibus aliquid mirabilius reperitur, neque in nostra disciplina quidquam majus aut melius prædicatur quam Trinitas Deus verus. Igitur sine hoc numero formatum aliquid nihil perfectum innuitur, videlicet sine principio ac fine et horum medio inter principium atque finem. Hæc vero figura princeps est (ut dixi) latitudinis, eo quod cæteræ omnes superficies in hæc resolvuntur; ipsa vero quoniam nullis principiis est obnoxia, neque ab alia latitudine nisi a se sumpsit initium, in sese ipsa resolvitur: quæ si ita sursum erecta fuerit, ut ostensum est, igne charitatis flammare ibidem habitantes debere monstratur. Quod autem ipsius a latitudine sit initium, ostendit latum

A Dei mandatum nimis nonnisi dilatato corde perfici posse; quod vero omnes superficies in se resolvit, liquido signatur, quod omnes reliquæ virtutes ejus latitudine consummantur; et ipsa charitas nonnisi Trinitatem colendo in unitate perficitur, ut vera perfectio in his tribus unitas individua teneatur. Hæc ideo me dixisse sufficiat, ut monstrarem quam prudens idem ac sapiens fuerit, quantoque charitatis ardore fervebat, qui talem ac tantum discipulis habitandi locum pararat, irriguum aquis, velut si minor Ægyptus esset et alter paradus Domini venientibus de fonte Patris in ortum solis. Vere de fonte Patris dixi, quia in Christo renati, creduntur exinde non solum ad ortum solis, sed etiam ultra solem usque transcendere. Quem locum beatus pater B Corbeiam alterius de nomine vocitavit, ut signum esset in posterum, a quo prius illud esset fundatum.

Adalhardus suos ad studium paupertatis hortatur.

68. Quis, mi Pater charissime, narrare sufficiat providam doctrinam tuam in omnibus? vere fateor, quod quoties tui recorder a. l. liquidum, miror satis quam providus erat in omnibus. Recorder enim doctrinarum tuarum, quibus eos alebas, et instituebas tenellos de fide et charitate, inter quas etiam spem mediam collocabas; de moribus et de omni doctrina vitæ; qualiter etiam oblatas sibi res a quolibet suscipere debuissent, cum ipsis inter sollicitudinis negotia peragebas, commendans eis per omnia, ut in nullo terrenorum cupidi essent, neque quidquam vellent accipere unde alii gravarentur; et si hæredes essent rerum largitoris, caute considerarent, ne forte ipsi, quorum erat hæreditas, postmodum inopes fierent. Hæc erat ejus sollicita et pia consideratio in omnibus quibuscunque præerat locis, ut neque inhonestum quidquam acciperet, neque aliquis quasi causa misericordiæ postmodum pœnitentiæ premeretur. Dicebat enim quod multi non solum rectores ecclesiarum, sed etiam ipsi ibidem Deo degentes qui sæculo renuntiasse videntur, ob id decepti essent, quod rebus nimis abundarent, in tantum ut sæculo servire denuo cogerentur, qui mortui mundo esse debuerant. Quid, inquit, prodesse poterit rebus propriis futuros exspoliari hæredes, et rursus eos [al., eas] mancipari negotiis sæcularibus? Constat igitur nos in præsentī tempore ideo reipublicæ deservire, quia ipsa nostris attenuata cupiditatibus ex se subsistere non posse manifeste causatur; et idcirco nos infelices, qui liberi esse in Christo debuimus, facti sumus turpissimæ servitutis, etiam inviti, servi. Occasione itaque accepta, quasi in Dei causa mundi militiam bajulamus, cum Apostolus dicat: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus* (II Tim. xxiv). Neque enim a nobis exigitur quod necessaria tantum reti-

^a De illa cellula ejusque situ et origine, ac de Corbeicæ novæ primordiis dicitur inferius in historia translationis S. Viti, et in Vita Walæ abbatis.

^b Id est Paderborna, inquit Bollandus, quod Padi fluminis fontem sonat.

nemus, sed quia superflua (ut ab ipsis dicitur) possidemus: et unde miseri lati in possessione esse cupimus, inde angustamur in omni opere bono. Quapropter, filii, estote contenti paupertate Christi, sine qua nemo est dives. Noveritis enim quod beati sunt pauperes spiritu, quibus regnum caelorum repromittitur (*Math. v*); et ideo, fratres mei, nolite quasi proprietatis opere sectando avaritiam, possessionem aeternam perdere. Estote igitur quod vos aeterna Christi vocatio esse voluit; ut paupertate Christi participando, divites esse cum eo sine fine mereamini. »

Ob Corbeiae Novae conditionem letatur.

69. His et huiusmodi cum eos quotidie corroboraret ac confirmaret, construebatur ibidem, Deo agente, non solum monasterii, sed etiam caelestis patriae fundamentum. Quid putas quanto tunc gaudio afficiebatur ejus animus, quantaque laetitia, cum Dei omnipotentis amor ita flagraret in eis, ut etiam omnis illa regio Deum per ipsos benediceret? Fateor itaque, ad nos nonnunquam relictens quod pra amore pio et spiritali gaudio vix se poterat continere, hunc inde exsultans atque gaudens, quod Christus per eum glorificaretur in multis. Nos quidem rigans ac pascens caelesti pabulo, illos plantans in Christo ac propagans, agebat ut fructum plurimum Deo ferrent: in omnibus se exhibens Christi vices agere, etiam et forma humilitatis omnibus anteire.

De septem gradibus perfectionis.

70. Sicque jugiter uno jubilationis afficiebatur spiritu, et appetebat ingressionis campum: quae ingressio secundum beatum Augustinum in libro ubi de animae quantitate loquitur, una de septem, et sexta perfectionis est virtus. Quintus siquidem eorum gradus est tranquillitas; sextus ingressio; septimus contemplatio: quae ita decentissime possunt elici, in seipsa dum anima quaelibet secum ingreditur et versatur. Ad Deum, dum quotidie ardentem desiderando, ad eum ingreditur, ita dicens: *Sitivil anima mea ad Deum sortem vivum: quando veniam et apparebo ante faciem Dei (Psal. xli, 3)?* apud Deum, cum jam claro lumine indesinenter contemplando ei inhæret, in quem desiderant etiam angeli prospicere. Quo nunc senex noster se pervenisse letatur, meruisse gratias agit, atque comprehendisse summo alacritatis animo amplectitur.

De Adulhardi in suos charitate.

71. Unde quid aliud dicam quam illud Elisæi (*IV Reg. 11*): Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga virtutum! ecce nos quam subito desolatos relinquis! et ideo quaerimus te lacrymosa voce, et scrutamur mellifluos mores tuos mane in praecordiis nostris; nec usquam pupilla oculi nostri silet neque consolatur, nisi cum sibi te pro nobis melius adesse promisit. Recordamur enim quibus nos lactabas uberibus, vel quanto in te Dei fruebamur oraculo, quantisque ferebamur alarum remigiis, et nutrie-

mur charitatis visceribus: ita ut si saxei essemus, tua nos molliret pietatis oratio. Omnia enim nobis omnibus factus eras, ut Christo nos lucrificeres. Quod si ad speciale quorundam te vertisses negotium, uni in momento dabas vitae consilium, alium interdum deliniebas osculis; porro illius manum stringens, alterius animum miro demulcebas affectu; atque ita omnibus unus eras, et totus singulis.

Hos in tabella descriptos habebat, et saepe conveniebat singulos

72. Fratrum vero nomina licet scripta infra viscera sanctae sollicitudinis semper teneres, de manu tamen certus eorum numerus diligenter scriptas pene nunquam aberat: ita ut omnes sedulo inspiceres, et mores singulorum apud te sollicitus pertractares. Jam enim de singulis tecum in iudicio disceptabas, ne damnum postmodum de creditis ovibus sustineres. Bene igitur noveras quid cuique expediret, et ideo omnibus exhibebas quod saluti singulorum congrueret. Erat ergo discretio tua in nullo, quantum dici fas est, exorbitans a proposito, facilitate complendi singulis expedita, generaliter vero fieri cunctis congrua. Nullum ferme per hebdomadam familiaritatis affectu inallocutum relinquens; nullum quem in die generaliter, nisi ex aliqua impossibilitatis causa, non instrueres: omnibus praebens salubria, nulli prorsus denegans (ut credimus) necessaria. Idcirco filiae Jerusalem, prout compellor dicere, flete hunc senem nostrum, et lamentum sumite; flete virum qui vestiebat nos charitatis coccino desuper totum deliciis intextum, qui praebat cultui ornamenta virtutum. Induite cilicium et amare plangite: quia qui consolabatur nos et fovebat quasi nutrix in gremio, sublatus est et recessit. Unde plorans plorabit anima mea, et erunt lacrymae in maxillis meis, quandiu non intueor quem diligit anima mea. Putasne veniet mihi, Pater, tempus, quando vel si quoquo modo liceat faciem speciemque vultus tui conspicere?

Ingens sui desiderium reanquit.

73. Sed quid interim jam deinceps agimus anima? ecce nunc usque quasi inter roseos versati sumus campos, et conspeximus amœna virtutum, de fonte sancti Spiritus uberius irrorata. Nunc vero instat ut mortis ejus finem pandamus, quem habuisse talem glorificandum est, amisisse flendum, pervenisse vero ad beatorum gaudia congratulandum. Sed quanto nobis jucundius est in id quod amatur versari, tanto gravius est ejus absentiam, quam semper praesentem cernimus, tolerare. Unde seu respersum nebula, mœstum est omne quod inspicimus: caligant oculi nostri, operimur singulibus, tremunt digiti, rotatur caput, funduntur lacrymae, et insuper est pio amoris affectu quaedam flendi voluntas. Unde et quanto hæc prolixius ad consolandum cudimus, tanto ardentius amore afficimur, amando quoque dolore premimur. Idcirco, mi Pater

charissime, ocius transibo obitus tui paginas, in quo diutius immoranti vehemens languor ingruit. Hinc quidem interim astillat lugendi facultas, sed paulo post consolabimur de perventu, quo tu nunc lætaris in gaudio. Unde quæsumus priusquam incipiat calamus pulsare exitus tui horam, revertere, Sunamitis, revertere, inquam, paululum ut intueamur te: recipiet enim indo spiritum linguæ calamus, et levius transibimus amaros legendi cursus. Revertere, revertere, mi charissime; et quid videbimus in te, nisi ut castrorum acies quomodo sis ordinatus? ad nos saltem quæsumus convertere, ut omnes qualem te prius habuimus, et modo quantusque sis videamus. Ecce ascendisti, novimus, per desertum quasi aurora consurgens, pulcher ut luna, electus ut sol, terribilis in Deo, velut castrorum exercitus ordinatus.

Mortis proximus verba facit ad suos et ab iis veniam petit.

74. Quid igitur terribilius humanis aspectibus videri potest, quam tui vultus erant aspectus in hora, cum nobis indulgentiam dares? Præceperas enim petentibus nobis, Pater, ut omnes humi sederemus: quatenus tuos nostrum ex integro, et nos tuum erectis oculis potuissemus conspicerere: quo fateor nil me ordinabilius a magistro audisse indultum, nilque flammantius aut horribilius aliquid me vidisse, quam in tuis oculis. Pressius itaque enucleans sensum, ita affatim cunctis es locutus: « Ecce de creditis ego ovibus rationem redditurus venio. Vos autem, o mihi commissus grex, de obedientia et inobedientia vestra sententiam excepturi, attendite quod idem qui nunc assisto, in tremendo iudicio vobis coram adero, et quid de talentorum pecunia sim lucratus, vel quomodo illam expenderim præsentabo. Attamen interim si quid est in quo excessi in vobis sciens aut nesciens, nolens volensve, indulgete, prout ego juxta quod oportet, si quid est quod meum sit indulgere, vice Christi relaxo. »

Spem ponit in Domino.

75. His igitur tum ita præmissis, plenus fervore spiritus recessit, quasi jam futurus arbiter in suo, ut instrueret se, quasi contra spiritalia nequitiae tunc in cœlestibus pugnaturus, rationem villicationis suæ redditurum: licet semper quasi in mortis articulo pertractasset, tunc tamen velut contra legiones iturus, diligentius mentis aciem disponebat, si forte ludibria hujus vitæ sine impedimento posset effugere. Sed quia obscuror decuplum ejus viginti millibus superare legitur, semper quæ pacis sunt Dominum precabatur. « Domine, inquit, pone me juxta te, atque ita cujusvis manus pugnet contra me: alioquin turmas non effugiam iniquorum, quia tu solus inventus es inter mortuos liber. Venit enim ad te exactor, et in te non invenit quidquam quod suum esset. Idcirco fac me firmiter in te inhærere, ut et ipse per te tuo in corpore mali totius inveniar liber.

PATROL. CXX.

Actus suos discutit cum senioribus: fidem suam exponit.

76. Qui totum se ita discutens, adhuc invenit in se qualiacunque quasi nondum exhausta, et præcepit ea coram quibusdam fratribus exponere (quorum unus, etsi indignus, ego eram), interrogans, si de his se in iudicium merito venturum fore pertimesceret. Quibus auditis, juxta divinam Scripturam percensuimus non ad eum pertinere, quæ ipse quasi sua longe diuque plangebatur. Quid putas quam subtiliter secum reliqua [al., omnia] disputabat? quam sibi severus erat, qui pro alienis etiam ut pro suis se puniebat? Interea singulos de singulis monens et instruens aiebat, ut post obitum suum in electiones pace, caste ac recte secundum Deum inter se convenirent. Exposuit etiam fidem suam coram quibusdam ex nobis, pene et omnem doctrinam quam docuerat, ut ex hoc etiam firmiter commendaret pectoribus nostris. Hinc est quod tali absentes mœrore suffundimur: inde [al., istinc] vero gaudentes sumus, quia de patre talia recoluntur: hinc ad hoc afficimur, ad aliud hinc protrahimur: plangimus in eo siquidem maturitatem morum, fidei firmitatem, soliditatem spei, charitatis fundamento ex integro, altissimam Christi humilitatem, et ditissimam in omnibus largitatem: nec ut Salvator, inquam, miseram Jerusalem ego lugeo; sed ploro in unius morte pariter omnes virtutes occubuisse, non quod nobis desit ille qui abiit, sed quod talem videre desivimus, quem sine lacrynis vix aut nunquam recordari valemus.

Auctor sublevandum dolet tam charum caput. — Quam eloquens fuerit vir sanctus.

77. Quis enim siccis oculis ejus recordabitur, in quo pene omne honestatis decus sublatum est? Aut quis non doleat præsidium totius Europæ subito deperisse? vel quis sine mentis scrupulo poterit epistolarum ejus nitorem eloquentiæ recitare? quem si vulgo audisses, dulcissimus emanabat: si vero idem barbara, quam Teutiscam dicunt, lingua loqueretur præeminebat claritatis eloquio; quod si Latine, jam ulterius præ aviditate dulcoris non erat spiritus. Idcirco, mihi charissimi o vos omnes, qui nostis quid boni habeat tanti viri præsentia, et transitus per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor nostrum omnium. Videte igitur quam subito vindemiavi nos Dominus, et facti sumus squalidi venustate sublata: aurugo possedit nos, quia decus roseum versum est in favillam.

Triduo ante Natule Christi febris corripitur Adalhardus; quotidie tamen missam audit et communicat.

78. Paraverat ergo se Simeon senex ad natalem Salvatoris accensis lampadibus occurrere, et Regem regum Dominum Jesum Christum procedentem de thalamo suo ulnis suis lætus suscipere; sed tetigit eum triduo ante natalem Domini validissima febris, dum juxta consuetudinem noctis medio in basilica

fleret. Qui ita perdurans ad vigiliis, una cum fratribus hostiam jubilationis in pectore Domino consecrabat : et quanto, ut multi testes sunt, altius voce canebant chori, eo amplius idem flebat in júbilo; sicque se pertrahens ad matutinorum usque laudes, nec minus amore Christi febricitans elanguebat, sicut scriptum est in Canticis : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (Cant. 11, 5). Et dum quotidie magis magisque multis premeretur doloribus, spiritum non relaxabat semper Deo intentus. Disponebat igitur ita omnia providus, ac si nihil mali ferret in corpore, instituens et ordinans ita singulas officinas, ut nil finis ejus imperfectum inveniret; præcipue ut et sanctus dies dignis celebraretur honoribus. Quo peracto vehementius cœpit urgeri febribus : quotidie tamen ad oratorium ^a beati Martini veniens, quem copioso amore in vita semper dilexerat; ibidemque missas audiens, communionem sanctam percepit, donec ultimus dies vitæ a noctis hujus eum eduxit caligine.

Adveniente Hildemanno episcopo S. Pater gaudio exsultat.

79. Interim vero audiens beatus vir Hildemannus ^b episcopus, quem ipse monachum nutrierat, et per concessum regis tanto Belvacus sublimarat honore, sanctum ægrotare Patrem; advenit illico, et excubabat jugiter ante eum, donec vivendi finem fecit, et eum propriis manibus una cum cunctis fratribus sepelivit. Qui dum advenisset, gavisus est sanctus Pater alacritate maxima et lætatus, ut vix se ferret præ nimio exultationis gaudio. Agebat namque Deo immensas gratias, quod de hujus eum consolaretur adventu et dicebat : « Deus omnium institutor et rector, gratias tibi ago : quia non sum fraudatus a desiderio meo. »

Serena fronte mortem expectat.

80. Interea cum cœpisset idem sanctus episcopus a nobis percunctari, utrum benedictionis oleo, sicut a beato apostolo sancitum est (Jac. v), deberet perungui; interrogavimus eum, utrumne vellet, quem procul dubio scieramus peccatorum ^c oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in cælum, cominus obsecrabat ut fleret. Quid putas tum sanctus agebat animus! quantis tunc replebatur lacrymis! Erant igitur oculi ad Deum defixi, manus vero ad cælos extensæ; invitansque sanctum Spiritum dicebat : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia percepi omnia tui mysterii sacramenta. Et nunc quid superest, nisi ut ad te veniam? Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis, tantum fiat voluntas tua. » Alioquin siverat jam idem diu venire ad fontem; unde et quasi

^a Istud oratorium patrum nostrorum memoria exstabat eo in spatio, quod modo ad muros oppidi vacuum est inter hortum et amnis Corbei influxum in oppidum.

^b De sancto Hildemanno agendum infra ad annum 842.

Hinc patet, Radberti, ac proinde fidelium sui

A jocosâ voce, plenus gravitate fidei frequenter dicebat : « Hinc ibo, et ad Deum meum veniam; lætus, inquam, veniam, lætus moriar, lætusque transibo ingentes hujus vite foveas : quoniam ad gaudia perventurus sum sempiterna, longe mihi diu promissa. »

Christum a se visum dicit.

81. His et hujusmodi dictis sedulo se armabat Christi miles, donec ingressus est locum tabernaculi admirabilis in voce confessionis et laudis : ubi et inventus est exercitus multitudinis festa celebrantis; ibique jam senex noster tripudians creditur præcinere : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii, 12). Qui cum quotidianis diebus adhuc in carne febricitans immensis se Deo taliter commendaret laudibus, contigit subito, dum solus apud se ageret, ad eum ingressum fuisse sanctum episcopum. Ad quem continuo exclamans ait : « Curre velociter, o episcope, præcipio tibi, et osculare pedes Domini mei Jesu Christi, quoniam ecce adest. » At ille audiens valde contremuit, quia quo iret, vel quid ageret penitus ignorabat. Ille vero hoc dicto recepit se sub silentio, et quievit. Tum deinceps peracto die octavo natalis Christi, alacrius cœpit insistere, ut jam hinc ei celebratis diebus liceret abire, si quo modo ipse tandem perveniret ad festum, quod nox non interciperet, neque morbo corrumpi potest. Et peracto igitur jam noctis mediæ spatio ita adorsus est, et fratribus dicebat : « O filii, semper mihi in Domino multum charissimi, scitote quoniam hodie hinc ibo : datum est enim mihi jam hinc exire ac videre (quod utinam fiat), et apparere conspectui Redemptoris mei. Finitus est ergo jam cursus certaminis mei, et restat penitus quid accepturus sim pro vocationis præmio ut ignorem. » Credimus nos tamen, Pater, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (alioquin vacuum est labor fidei) : præsertim qui dicere cum Apostolo potuisses veraciter : *Cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo, quid aliud quam reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi justus Judex in illum diem?* (II Tim. iv, 7, 8.)

Matulinis dictis, viatico munitus obit.

82. Tum mane jam facto, accersitis nonnullis ex nostris, cœpit idem beatus Pater urgere, quatenus matutinos ocios prævenirent. Quibus dictis, in laude Christi cœlestis ejus lingua obmutuit. Tunc vero simul convenientibus omnibus sanctis fratribus, communionem sanctam percepit ferme in hora diei prima, et cœperunt eum hymnidicis laudibus Domino commendare, atque ita perdurantes in ejus exsequiis usque in horam diei nonam. Tum idem [at., inde],

temporis persuasionem fuisse unctionem infirmorum potissimum valere ad expurganda peccatorum onera : patetque ex Adelhardi responsione, eum non sanitatis gratia, qui etiam istius sacramenti effectus est ac finis secundarius, hoc sacramentum postulasse, ut dictum est in Præfatione sæculi primi.

quando et Christus in cruce, emisit spiritum ^A : ut daretur indicium, quod cujus crucem in vita tulerat, quemque secutus fuerat, ejus et in mortis articulo sequeretur vestigia, donec perveniret ad eum quem quæsierat, quem optarat, quem et diu de toto corde desiderarat. Quis putas tunc ea hora luctus omnium erat, et quam præcipua fuerint lamenta monachorum ! Attollebatur autem sursum vox una canentium in excelso, et fletus omnium deorsum singulorum scindebat pectora : quoniam, sicut alibi dictum est, et pium erat tanto viro congaudere, et pium erat ab ejus abscessu flere. Quis enim non fletet, etiam si de silice natus esset, ea hora cum inclytus Dei pastor hinc abiens cælos expeteret ? Ipse enim erat, bone Jesu, quem in toto ex omnibus solum abbatem reperi ; ipse ex universis, quem alterius plus quam sua quærentem inveni. Qui sicut mater amat unicum filium, ita quosque tenerrime diligebat, atque ut solidiora caperent invitabat.

Auctor ejus mortem luget.

83. Quapropter, quæso, attendite, viri, et videte, universi populi, matrem Corbeiam flentem (quod est alvearium monachorum) flentem, inquam, ac dicentem : Ablatus est magnificus meus mihi, et nullus est qui consoletur me ex omnibus charis : quoniam complevit in me Dominus furorem suum, et fecit quæ cogitavit. Complevit ergo quæ præceperat a diebus antiquis : *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III) ; idcirco abiit charissimus mihi, et recessit. Reversa est ergo virgo Israel ad civitates suas, et deinceps ambulat gloriose super aquas redemptionis æternæ. Ipse namque est qui erat mihi votorum charissimus : ipse convertens animam meam et custos vitæ meæ : ipse qui consurgens pro nobis in principio vigiliarum effundebat velut aquam cor suum ante conspectum Domini, nunc vero posuit nos Dominus ad modicum desolatos, propter eum mœrore confectos. Ideo ergo ponimus in pulvere os nostrum, sperantes in misericordiis Domini, si forte sit spes ut pervenire possimus quo jam pius Patronus noster pervenisse creditur. Quod donec fiat, donec optata veniat dies, hæreat lingua mea faucibus meis, si tui non meminero, pater Adalharde, si non te proposuero in principio recordationum mearum ; alioquin obliviscatur me dextera, nisi nomen tuum laudesque pandam. Credo, mi charorum charissime, quod prius maternus amor perire possit, quam nos te non diligere ; quia etsi illa suorum obliviscitur, nos tui nunquam oblitus erimus. Sed dum sæcula manent, et nox cum die partitur vices, fama prædicabitur de

^A Nempe IV Nonas Januarii, et quidem anno octingentesimo vigesimo sexto ineunte. Hunc annum colligo tum ex Chronico novæ Corbeie, cui quatuor annis præfuit ab anno 822, tum ex Chronico Saxonico ms. in quo ejus obitus reponitur anno 825, secundum veterem calculum, his verbis : *Sanctus Adalhardus Corbeiensis abbas obiit, cui Warinus successit* : tum denique ex Vita sancti Anscharii, qui, mortuo Adalhardo, a Wala abbate ejus successore in Daniam missus est. Ex quibus intelligitur, Adalhardum prope

te semper sanctissimæ vitæ, nosque tua nunquam immunes erimus a laude. Tu autem, quæsumus, trahe nos hinc post te, curramus in odorem unguentorum tuorum ; quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Recti enim te diligunt : et ideo quærimus, quousque perveniamus ubi pascis, ubi cubas ; scimus namque quod in meridie.

Obiter de Orphei ad inferos descensu.

84. Neque igitur, juxta quod fabulæ ferunt Treicium fecisse vatem, gemimus apud inferos conjugis mortem : sed super astra tollimus Patris nomen, quo te solemniter conscendisse fatemur. Ergo etsi felix fuit ille, qui sicte potuit lucidum boni fontem visere, et felix qui potuit vincula gravis terræ solvere ; feliciores sumus nos, qui possumus post te patrem talia et tam sancta vota dirigere. Fingitur enim ille præfatus vates flebilibus modis flendo post conjugem silvas currere fecisse, amnes stare immobiles : junxitque intrepidum latus cerva sævis leonibus ; nec timuit lepus jam cantu placidum canem. Cujus cum fervor intima corporis flagrantia ureret, nec sic mulcerent animum cuncta quæ subegerat ; ita mites ad superos quærens conjugem : nec reperta infernas adiit domos : illic sonantibus chordis blanda carmina temperans, quidquid de præcipuis musarum fontibus hauserat. Ad cujus voces umbrarum dea miserans : Tandem, inquit, vincimur arbiter ; et ideo donamus conjugem viro emptam carmine. Quid putas, tum ille juxta poeticam narrationem luctus dabit ? quantosque threnos geminans amor moverat ? quantisque precibus veniam implorarat, cujus nova carmina stupuerat infernus, ultrices scelerum deæ jam mœstæ mædebant lacrymis ?

Honores mortuo Adalhardo exhibiti.

85. Sed nos, Pater charissime, talia non ideo inferimus, quod ignoremus neminem ab inferis sine Christo regressum fuisse ; sed quid boni habeat amor volumus aperire. Amor enim maxima lex sibi est, et ideo imitando quærimus te quasi per legem, quia omnis vita tua lex vitæ fuit ; ut mereamur pervenire ad te, imo ad te, quia ad Christum, quo te pervenisse credimus et optamus. Et precamur, ut Deus nostris precibus motus exaudiat, et doneris feliciter nobis, imo nos tibi, quia te paradiso datum petimus. Credimus namque quod ibidem coronaris jam de capite Amana, de vertice Sanir, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Ista quippe omnia triumphando vicisti : idcirco factus es suavis inter delicias paradisi et decorus, nec est in te macula. Dextera igitur Christi amplecteris, et lævam sub

accessisse ad annum ætatis octogesimum, ut in sequenti Ecloga legitur : cum adolescens viginti annorum factus sit monachus non ante annum Christi 770, ex notatis supra in Martyrologio Nevelonis Corbeiensis monachi, qui sæculo XII vixit, leguntur hæc verba : *IV Non. Jan. Corbeia monasterio natalis sancti Adalardi confessoris et abbatis, cui Christus in transitu mortis apparuit. Wala et Uvarinus in utraque Corbeia successores.*

capite pacis somno dormiens premis : et ideo factus A
 es coram eo quasi pacem reperiens. Lectulus ergo
 tuus, quia in pace Christi versaris, floridus juxta
 meriti qualitatem : tigna domus tuæ cedrina : la-
 quearia vero cypressina. Et nos quidem, Pater ami-
 cissime nobis, juxta quod intelligimus gaudemus et
 gratulamur tibi : quia, eversa domo, inventa est in te
 drachma quæ perierat. Perierat enim noctis caligine
 circumfusa, sed accensis lampadibus tibi felicius
 denuo invenitur. Unde interim quando aliud non
 valemus, jura sepulcri tui stantes circumsedemus,
 et superaspergimus orationum flores. Legimus su-
 per illud nomen bonum, quod melius acquisisti,
 quam divitias multas. Nam nostrum alii pallentes
 violas tibi et candentia lilia carpunt, alii narcissum
 et florentes rosas : alii serpillum bene olentem B
 spargunt, isti colocasia et mollibus illud vacciniis
 pingunt : quidam et suaves intermiserunt odores,
 nonnulli vero salsis lacrymarum rigant fontibus : et
 ego litterarum superintexo pallas, quatenus ævi tem-
 poribus futuris sanctum servetur nomen : neque
 enim fucatæ artis eloquentia texo ; sed sindone
 munda puritatis opere illud involvo. Alioquin si quis
 plenius hunc virum nosse desiderat, quam fortiter
 fide mundum vicerit, legat illud ubi inscribitur ei
 nomen novum, et nomen civitatis novæ Jerusalem :
 et cum intellexerit quibus civitas fulgeat ornamentis,
 hoc totum illi conferat : eo quod ibidem quodam-
 modo ipse civitas et possessor hujusce civitatis a
 Deo creditur esse factus.

Cui succedit Wala, frater ejus.

86. Unde gaude et lætare, virgo fidei, felix Cor-
 beia ex antiquo vocata : quia meruisti talem in
 Christo frui et possidere patronum. Quæso te, mater
 religionis inclita, amplectere hunc virum, quem tu
 tironem cœlestibus sobrie ac discrete instituisti mor-
 ribus ; et imitare illum, qui te postea multis am-
 pliavit honoribus. Quare igitur mœrore consumeris,
 virgo et filia Dei summi, quasi non sit tibi consilia-
 rius ? Ecce fratrem reliquit tibi hæredem, qui multis
 adhuc pro te sudabit laboribus. Absterge, quæso,
 lacrymas : quoniam mittes obviam de medio tui
 etiam hunc senem, cum universæ terrarum partes
 miserint eximios quosque viros. Porro vicina mona-
 steria cum dederint, videlicet Vedastum Atrapis, et
 Centulum sanctissimum Richarium, et circumquaque
 viros religione nobiles ; dabis fortisan et tu non
 impari voto virum Deo dignissimum ; neque infe-
 cunda tunc eris, cum inter reliquos istum etiam
 Domino de terræ pulvere generabis : imo lætabunda
 et gaudens veniendo venies saltem paucos ferens
 manipulos. Idcirco confortare et robustius age, do-
 nec Amalech occurrit in via, quoniam alter Josue
 jam tecum dux et prævius virtute pugnat in acie.

^a Vulgo *cintrea*, id est, axes fornicem sustentantes, ut dictum in prima parte sæculi secundi. Qui fuerint quatuor illi abbates Corbeie Gallicæ, in quorum medio sepultus est Adalhardus, non constat.

Fulci igitur istum jam in capite inter plurimos dimi-
 cantem : attende et illum in monte jam Domino
 palmas ad sublimia porrigentem ; hic pugnat, ille
 orat ; hic hostem premit, ille vincit. Iste namque
 est, charissima mihi mater, fratrum amator et po-
 puli Israel. Hic qui multum orat pro suis, charitate
 perpetuus. Hic qui jugis, ut credo, intercessor erit
 pro civibus. Unde et, Domine, juxta beati Ambrosii
 vocem, quia nemo habet quod aliis plus deferat,
 quam quod sibi optat ; non nos ab illo post mortem
 separet, quem in hac vita charissimum sensimus :
 sed ubi es nos facias esse simul cum illo, ut vel sic
 ejus perpetua visione apud te fruamur in Christo,
 quem propter te in hac vita charissimum dileximus
 valde, nunc in Christi pace sepultum.

Adalhardi epitaphium.

87. Sepulta sunt autem decenter membra charis-
 simi senis in basilica beati Petri apostoli sub fa-
 stigio inter ejusdem mediocræ quatuor ecclesiæ
 centra ^a, tectus polito lapide : super quem octonis
 sculptum versibus musici carminis haustu digne le-
 gitur :

Hic jacet eximius meritis venerabilis abba,
 Noster Adalhardus dignus honore senex.
 Regia prosapie, paradisi jure colonus :
 Vir charitate probus, moribus atque fide.
 Quem dum sub tumulo recolis tu quisque viator,
 Cerne quid es, quid eris, mors quia cuncta rapit.
 Nam post octavas Domini hic carne solutus,
 Succedente die astra petivit evans.

Medius inter quatuor abbates Corbeie jacet.

C 88. Et sunt ibidem perhumati quatuor circum-
 quaque venerandi viri, qui fuerant uno ejusdem offi-
 cio servitutis a Domino propagati : quod factum non
 casu contigisse puto, sed ut quorum una in Christo
 fuit militia post Jesum crucem sublimius eodem in
 loco ferre propriam, unus esset et sepulturæ locus,
 qui eo duntaxat secundum similitudinem ejusdem
 crucis insignius cohæreret. Quorum medius senex
 noster cernitur, super quem signa ^b ad horas divini
 officii pulsantur : ut ex hoc clareat juxta quod pro-
 venisse creditur, quia fuerit lingua ejus cymbalum
 sancti Spiritus, et invitorium ad divini operis
 officium ibidem dedicatum. Unde et octoni versus,
 quod post octavas Domini obierit, titulatur : qua-
 tenus monstretur eum opere consummato, quo du-
 dum omnes invitaverat, ad octavam Domini, nullo
 litterarum imminuto numero, feliciter pervenisse.

Sequitur ECLOGA DUARUM SANCTIMONIALIUM, uno
 favoris planctu complosa, quas idem velut unam sibi
 in conjugium vice Christi Ecclesiam (*id est* Corbeiam
 Gallicæ) enutrisse ; aliam (Corbeiam Saxonicæ) vero
 ex eadem secundum monasticam disciplinam miro
 libramine admodum genuisse peroratur. Quarum
 quoque unam propter candorem vultus Galatheatum
 vocari, porro aliam propter amorem charitatis Phi-

^b Et quidem *ante gradum cancelli inferiorem*, ut notat S. Gerardus in Præfatione libri miraculorum, hoc est ad cancellos qui separabant presbyterium a choro ecclesiæ.

lilis nomine consecrasse taxatum Iri non ambi- A
gitur.

GALATHEA.

Plangite, quæso, viri, mecum pie plangite Patrem,
Omnis et impleret veniam provector ætas.
Spargite humum lacrymis, componite floribus arva :
Patris ad excubias hinc fletibus omnia sudent.
Officio linguæ prodant sic corda vagitus,
Ut passim resonent etiam simul astra mugitum.
Rustica concelebrat Romana Latinaque lingua,
Saxo quo [al., qui an quoque] pariter plangens, pro
[carmine dicat :

Vertite huc cuncti cecinit quam maximus ille,
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen,
Membra beata senis celebri conferre locello,
Qui nobis studuit venas aperire calentes.
Hujus ad exequias clerus, commista caterva
Vocibus alternis divina poemata narrent
Pastores, fuerit quod magnus versibus edent,
Formosi pecoris custos formosior ipse.
Vulgus et e contra resonet. Deus alme creator,
Dà veniam famulo, paradisi regna precamur,
Et petimus. Miserere senis, miserere tuorum,
Tu quam dignus erat misereri denique nosti.
Hinc rogo cordis amorque, dolor, gemitusque resultet,
Hinc pueri virtute, senes de nomine cernent.

PHILIS.

Quis, rogo, non plangat hominem super astra le-
[vatum.

In cineres redigi, quam duro marmore tegi ?
Cujus in orbe volat virtutum fama per omnes,
Prosapiæ Augustorum est quod vermibus esca.
Heu quid huic facinus miseri sub morte locati !
Ploramus, gemimus; sed nec revocare valemus.
Ergo vocatus abest, sed nec exaudit amantes.
Pectora rumpuntur, lacerantur viscera luctu :
Ille nec exaudit lacrymas, nec threna dolentum.
Et quia torquemur, laceramur, corde, tumultu;
Luctus adest animis, nec mors surdissima curat.
Pulveream servamus huic de corpore glebam;
Clarus at ille choro lætatur ad astra relatus.
Unde velim virtute viri, puerique, puellæ,
Plangite corde pio, salsos producite fontes;
Ut quia tristis origo dedit quod patimur omnes,
Atque una ex antiquo est hæc natura priorum,
Una sit et cunctis etiam compassio mentis;
Mæstitiæ fletus, lacrymæ simul æthera pulsant.
Hinc inde unus in ora fluat fletus monachorum.

GALATHEA.

Oro senem senior tumulo Corbeia condas.
Porro minor ego, mox tali viduata patrono,
Vocibus alternis gemitum pro carmine dicam.
Quam dudum generans felicem mater, ab uno
Atque tuo vocitans pridem de nomine faris.
O formosa ego tu mihi nunc eris alter in ævum,
Quam fundavit ovans manibus ter ille beatus,
Plura salutiferis tribuens oracula verbis.
Nam quæ sic dæmon sæviebat iniqua potestas,

Et cultus sani totam fœdaverat arvam;
Vertit aras pecudum, sacravit ovilia Christi.
Funditus inde procul luci radice recisa,
Sancta locavit monachis cœnobîa plena.

PHILIS.

O felix nimium! quos cogor inire dolores :
Munere divino quamvis cumulentur opima.
Ambianense prius qui dum meruisse videris
Corbeio præesse gregi, sanctissime pastor;
Te Patrem esse novit etiam Saxonica cespis,
Ut commissa Deo duplicata talenta reportes.
Sed tu, mors malefida, venenis parcere nescis
Ulli [f., illi.] nec nobis: nec tu quoque munera curas.
Nescis amare viros, nescis servare patronos.
B Omnibus una manes sors irrevocabilis horæ,
Quæ nobis stimplo rapuisti morte beatum
Illum, quem pariter querelosis vocibus omnes
Plangimus ac gemimus, flemus, lacrymamus, amamus.
Sed nescis misera miseris miserans misereri.
Proh dolor! ecce trahis omnes sic invida tecum,
Ut quidquid jam viximus hactenus, omnia sorbas.

GALATHEA.

Tum veneranda soror nostrum parvissima dixit :
O verbo quam mitis erat blandusque magister,
Cur nos tam subito liquisti valde tenellos.
Tu siquidem moreris semper per sæcula felix.
Sed ego virgo ferox, multis sanguinea bellis,
Imbrifero post te lacrymarum fonte madesco,
C Atque sub ingenti gemitu rea pectora tundo.
Hinc faciem guttis diluo salsis maculosam,
Quamvis nigra meis maculis sim et fusca venenis :
Ut niveo vultu respersa colore rosarum,
Flavescam, niteam, fragrem, simul atque madescam :
Atque tui nimium felix in tempore plangam,
Quandiu maneat fœbilis pars ultima vitæ.

PHILIS.

Tum quoque, mater, ait, cujus de nomine dicta :
Non me tu lacrymis vinces aut fletibus unquam.
Non cantus resonare leves, non pandere vota.
Unde velim tu misce favos, ego floribus ornem.
Tu quoque pallentes violas, ego lilia carpam,
Et super aspergam tumulum quam suavibus herbis :
Hic quoniam condignus erat muneribus istis,
D Delicias nobis qui multas præstitit ipse,
Et totam roseo te pinxit sanguine Christi.
Isaias vatis quod jam prædixerat olim.
Sancta tibi hinc veniunt plaudentia ligna decoris,
Exsultant inibi myrtus, abies, sive pinus,
Vitis et uva nitens; etiam pinguescit oliva :
Ac tanquam paradisos et hortus deliciarum,
Irriguis nutritis aquis de vertice cœli.
Quæ fueras regio sterilis, descensus averni
Porta poli jam facta pates sive janua vitæ.
Nec valet æquiparare prior perfidia mortis
Tam celerem cursum, quo nunc gloriosa superbis.
Jam caput excelsa cœlorum sidera tangis,
Atque nitore tuo nimium splendescis in orbe :

Ut citius quam nulla prior nutrix monachorum
Cardine sub quadro poterit fecundior esse.
Unde, soror, facias planctum pro carmine posco
Octoginta * Pater quod vix compleverat annos ;
Et necdum tua forte manarant ubera lacte ;
En subito perit vel fracta est hydria fontis,
Consilium patriæ, Christi sapientia plenus.

GALATHEA.

Ah! mater subnixæ Deo, tum filia dixit,
Quid tantos renovare velis narrando dolores?
Aut memorare diei, qua nec sævior ulla
Vel fuit, esse potest, poteritque aut esse futura.
Quæ simul abstraxit nobis, pereunte patrono,
Omne decus vitæ, virtutum vota recidens.
Heu! nos quam miseri, absentes qui vivimus illo!
Quod sumus in nimium depressi sorte maligna,
Qui pariter cœlum nequivimus ire locati,
Cum quo namque mori melius quam vivere duxi.

PHILIS.

Quapropter populis Christi quos abluit unda,
Flumineos latices producite pectoris imo,
Virgineumque meum plangamus sorte maritum,
Prudentem, sobrium, castum, charitate repletum,
Mansuetum, humilem, necnon justum atque benignum;
Nobilitate probum, quo nec sapientior ullus.
Cujus in eloquio micuit sapientia Christus.
Fons patuit saliens, vitæ doctrina salitus;
Moribus insignis, virtutum dogmate plenus;
Mitis, pacificus, clemens et valde modestus.
Ista fuere sui cognoscas prædia juris,
Ista mæx redolent viritum sponsalia dotis.
Unde beatus amor tantum mihi crescit in illo,
Quantum vere novos e mundis floribus auget.
Sed proinde magis luctus succrescit in oris,
Quod nimium flagret in eo insatiabilis ardor,
Et quod nulla mei sit abhinc medicina doloris,
Si non vel liceat mihi sanctum pangere nomen.

GALATHEA.

Ad quod quam nimium felix Galathea fatetur
Incipe sollicitos tales jam ponere questus.

* Non integros annos octoginta vixit Adalhardus,
siquidem vicennus factus est monachus initio regni

A Forte mirantur enim tanto pro funere musæ,
Et stupefactas vos liquerunt carmina, melos.
Omnia congemuere tuis et saxeæ threnis.
O si, inquit, veniat tunc ille recursus amoris,
Quæ tantis in eo lacrymarum cogimur undis,
Ut tandem renovemur eius dulcedinis haustu!
Interdum manibus juncti pergamus ad arcem,
Ad thalamos regni, quo dudum nos vocat idem.
Æthereis pascamur eo quam perpete campis,
Quo meruit senior felix intrare Menalcha,
Qui nostros secum quam longe duxit amores.

PHILIS.

Et trahit e nostris post se suspiria fibris.
Illo etenim voti debentur jura coire.

B Quamquam adeo nobis media est via triste sepulcrum.
Sed si constanter pulsamus, quærimus, inquam,
Post cineres quin haud dubium veniemus ad urbem,
Qua pietas, bonitas, pax, lux, opulentia regnant:
Lætitiæ fructus, requies et gaudia fulgent:
Omne bonum renitet, dulcis concordia mulcet:
Gloria, laus, et honor uno de fonte manantur:
Vita perennis ovat, virtutum pascua florent:
Angelicæ gratulantur oves, cœlestia vernant
Præmia, perpetuis firmantur denique donis.
Quo Deus semper adest præsens, reserantur opima.
Inter apostolicas patriarcharumque cohortes
Spirat odor quam dulcis, suavior omnibus herbis.
Martyreo splendente choro muscosa patescunt
Castra, prophetarum redolent dulcedinis haustu.
C Candida virgineo flavescunt agmina flore,
Omnia concelebrant inibi pia gaudia passim,
Et resonant omnes uno de corde canentes
Mellifluas voces, hinc talia carmina quisque.

GALATHEA.

Desine plura soror tu, mater ait Galathea.
Ista quidem inspecta melius tum forte canemus,
Cum paradus ovans nobis quoque sorte virebit.
Hactenus agrorum flores et lilia carpe,
Donec alleluatica circum gaudia ridant*.
Sparge viam violis, virtutum floribus arva,
Pinge rosis callem, plateis lilia sterne.

Caroli magni, non ante annum 770, proindeque vix
attigit annos ætatis octo et septuaginta.

